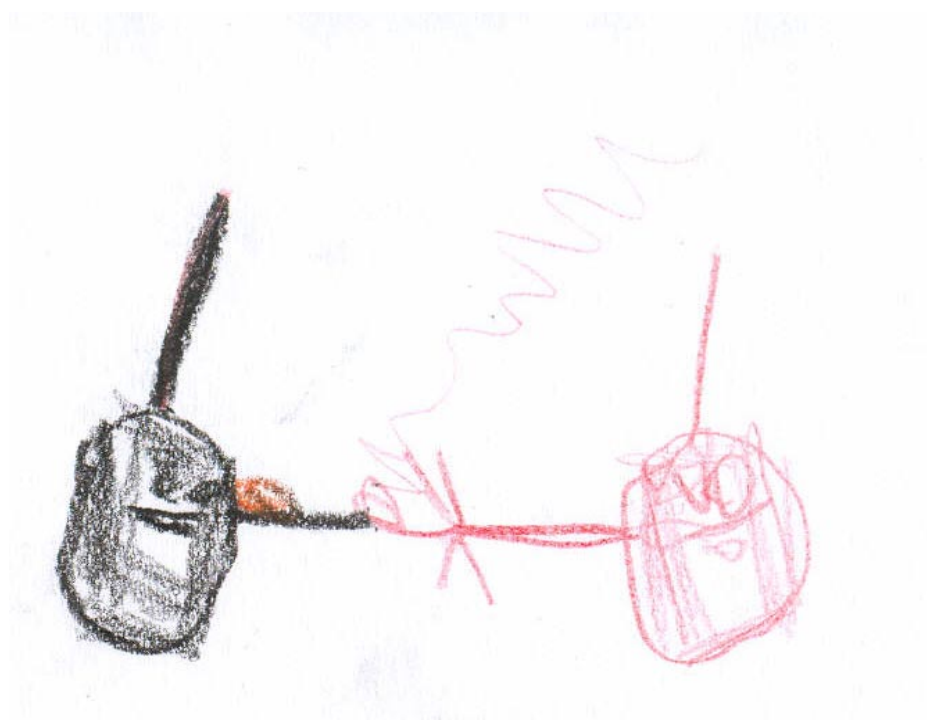

AZ ÓVODAI DOHÁNYZÁS MEGELŐZÉSI PROGRAM EVALUÁCIÓJA

Somogyi Mónika

2003

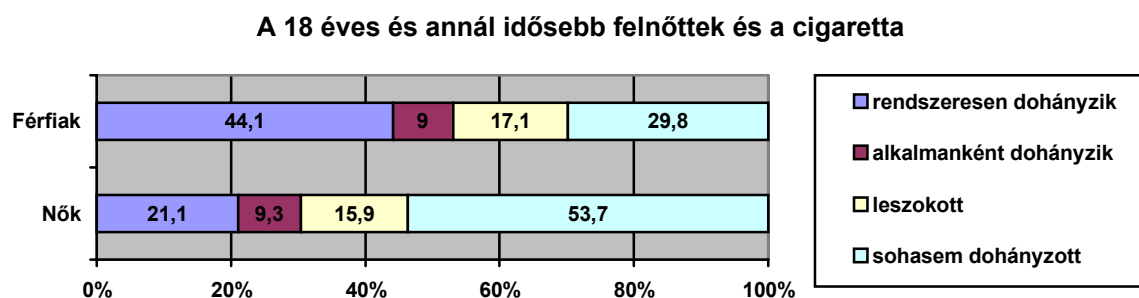
1	TARTALOMJEGYZÉK	
1	TARTALOMJEGYZÉK	2
2	BEVEZETÉS	4
2.1	Dohányzási statisztikák	4
2.2	Óvodai Dohányzás Megelőzési Program	5
2.3	Programértékelés - evaluáció	5
2.4	A piaget-i klinikai vizsgálat módszere	6
3	MÓDSZER	7
3.1	VIZSGÁLATI SZEMÉLYEK	7
3.1.1	GYEREKEK	7
3.1.2	SZÜLŐK	7
3.1.3	ÓVODAPEDAGÓGUSOK	9
3.2	VIZSGÁLATI ELRENDEZÉS	9
3.3	ALKALMAZOTT MÓDSZEREK	9
3.3.1	GYEREKEK	9
3.3.2	SZÜLŐK	13
3.3.3	ÓVODAPEDAGÓGUSOK	13
3.4	HIPOTÉZISEK	14
3.5	MÓDSZERTANI MEGFONTOLÁSOK	15
4	EREDMÉNYEK	15
4.1	KVANTITATÍV ELEMZÉSEK	15
4.1.1	GYEREKEK	15
4.1.2	SZÜLŐK	23
4.1.3	ÓVODAPEDAGÓGUSOK	30
4.2	KVALITATÍV ELEMZÉSEK	33
4.2.1	Esettanulmányok	33
5	KONKLÚZIÓ	37
5.1	Az eredmények összegzése	37
5.1.1	Hatásvizsgálat	37
5.1.2	Folyamatértékelés	37
5.2	Megfontolások	38
6	IRODALOM	39
7	APPENDIX	40
	Csukás István: Csiszta mókus négy élete	41
	NYILATKOZAT 1.	44
	INTERJÚÍV 1	45
	INTERJÚÍV 2	47
	INTERJÚÍV 3	50
	SZÜLŐI KÉRDŐÍV 1.	53
	SZÜLŐI KÉRDŐÍV 2.	55

SZÜLŐI KÉRDŐÍV 3.	61
ÓVÓNŐI KÉRDŐÍV	63
NYILATKOZAT 2.	75

2 BEVEZETÉS

2.1 Dohányzási statisztikák

Napjaink egyik szó szerint legégetőbb problémája a dohányzás. Az 1999. évi adatok szerint (FACT, 1999) a felnőtt férfiak 53,1%-a dohányzik alkalmanként vagy rendszeresen, míg a nők 30,4%-a (l. 1. Ábra).

1. Ábra: Magyar nők és férfiak dohányzási prevalenciája

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) és az amerikai Centres for Disease Control and Prevention (CDC) által nemzetközileg koordinált világméretű dohányzástudományi felmérés (Global Youth Tobacco Survey) legfrissebb reprezentatív magyarországi adatai szerint (Németh, 2003) a 7-10. osztályos (kvázi 13-16 éves) fiataloknak 70.7%-a már próbálkozott dohányzással és több mint egyharmaduk (33.5%) legalább havi rendszerességgel jelenleg is dohányzik, 10%-uk napi rendszerességgel. Azok közül, akik már kipróbálták a dohányzást, 17.7% jelezte, hogy 10 éves kora előtt dohányzott először. A fiúk és lányok (!) között, valamint Budapest, az egyéb városok és a falvak régiói között nincsen matematikailag kimutatható különbség. Magyarországon törvény tiltja a dohánytermékek eladását 18 éven aluliak számára. Ennek ellenére a jelenleg is dohányzó serdülőknek több mint háromnegyede (76.2%) jelezte, hogy minden nehézség nélkül tud magának cigarettát vásárolni. 4484 értékelhető kérdőív alapján: 10 diákból 9-et éri dohányfüst nyilvános helyeken, 8-nak dohányzik a környezetében otthon valaki, 6-nak konkrétan a szülei. Szintén 6-an tudják, hogy a passzív dohányzás ártalmas, de csak 5 tanult eddig az iskolában a dohányzás káros hatásairól.

Magyarországon naponta 80 ember, évente 28.000 ember hal meg a dohányzással összefüggésbe hozhatóan (KSH, 2002). 20 percenként veszítünk el egy dohányost naponta.

A nem túl biztató dohányzási statisztikák a dohányzás visszaszorítása mellett a minél korábbi életkort célzó, hatékony prevenció programok széleskörű bevezetését sürgetik. Ezt támogatja a WHO vezetése is, dr. Lee Jong-wook a 12. Dohányzás Világkonferencián (Lee, 2003) a következőképpen fogalmazott:

„Úgy gondolom, hogy a dohányzásellenőrzésnek a kultúra és a nevelés részévé kell válnia már az óvodában. Nagyon fiatal gyerekekkel kell dolgoznunk. Az egyik leghatékonyabb módja annak, hogy az embereket meggyőzzük valamiről, az, ha a gyermekeiken keresztül szólunk hozzájuk.”

2.2 Óvodai Dohányzás Megelőzési Program

Az alapvető viselkedésminták már a bölcsődében, az óvodában bevésődnek, a dohányzással kapcsolatban is. Az Országos Egészségfejlesztési Intézet (OEFI) alapelképzelése szerint is, attól az életkortól lehet és kell szervezett dohányzásprevenciók tevékenységet végezni, amikor a dohányzásra ösztönző, negatív hatások már érik a befogadó gyermeki agyat, befolyásolják akkori és későbbi magatartását.

A budapesti óvodások majd 40%-a passzív dohányos (Végh, 2000). 1992-ben a Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet (ma OEFI) célja egy dohányzás-megelőzési óvodai program létrehozása volt, amelynek segítségével bármelyik óvodában sikerrel lehet információt átadni, és attitűdöt formálni a dohányzással kapcsolatban a gyerekeknek, elsősorban azzal a céllal, hogy megtanulják elkerülni a passzív dohányzás helyzetét.

Ennek érdekében került sor egy modellkísérlet (Demjén, 1994) elméleti kidolgozására, és gyakorlati körülmények között való tesztelésére (1992-94) - Budapesten, Hatvanban, és Kazincbarcikán - négy óvodában a szülők bevonásával.

Az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program (a továbbiakban Program) tevékenységeinek gerincét egy mese (l. 1. Appendix) adja, amely négy részből áll és részenként tartalmazza azokat a fogalmakat, amelyek megértése lényeges az aktuális téma szempontjából. Ehhez kapcsolódik a modellkísérleti fázis eredményeképpen továbbfejlesztett gazdag eszköztár, mely az óvodapedagógusok számára megkönnyíti a célok megvalósítását, a gyerekek számára pedig színessé teszi a játékos tanulás folyamatát.

A Program végrehajtható a programdoboz részét képező programfüzet alapos tanulmányozása segítségével is, de 1998. óta a Program részprogramként bekerült az Országos Közoktatási Intézet Program és Tantervfejlesztési Központjának Adatbázisába. A Programot végrehajtani kívánó pedagógusok 30 pontos továbbképzés keretein belül ismerkedhetnek meg részletesen a Program céljaival, a programdobozban található eszközök használatával. Emellett egy-kétévente megrendezésre kerül a Programban résztvevő óvónők számára a szakmai tapasztalatcserét szolgáló országos konferencia, melyen átlagosan kétszázan vesznek részt.

A Program alkotói az országos lefedettséget tartanak ideálisnak, hiszen hosszú távú célként egy generáció attitűdjének országos szintű, eredményes formálását tűzték ki célul. Ugyanakkor egy efféle társadalmi beavatkozás hiteles terjesztéséhez hatásvizsgálati eredmények szükségesek. A Program monitorozása évek óta zajlik. A folyamatos óvónői visszajelzések eredményei azt mutatták, hogy már az 5-7 éves korosztálynál is érdemes a dohányzás témájával foglalkozni. Mindemellett az eddigi vizsgálatok nem szőlítették meg a Program közvetlen célcsoportját, a gyerekeket.

2.3 Programértékelés - evaluáció

Jelen tanulmány célja bemutatni az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program 2002-03. évben végzett, az eddiginél átfogóbb evaluációját.

Az evaluáció folyamatába tartozik a folyamat, a hatás és az eredményesség kiértékelése. Mi ez alkalommal elsősorban a hatás-, másodsorban a folyamatértékelésre koncentráltunk. A *hatásvizsgálat* a Programban részt vevő gyerekeket és szüleiket érinti, azt kívánja mérni, hogy a Program objektív célkitűzéseit az eredeti szándéknak megfelelően, rövidtávon sikerült-e elérni. Míg a *folyamatértékelés* a Programot évek óta végző óvodapedagógusokat célozza. Az *eredményesség mérését* a gyerekek iskolai utánkövetésével lehet a későbbiekben megvalósítani.

A Program értékelésének viszonyítási alapja (Cook, Leviton, Shadish, 1985) a Program deklarált céljai: általánosan az óvodáskorú gyermekek egészségének védelme. Konkrétabban a Programot jelképező cseresznyés szimbólum jelentésének megismerésétől, elfogadásától kezdve, az életkori sajátosságoknak megfelelő szintű információk átadásán, a passzív dohányzás kényszere elleni, tudatos aktív fellépés kialakításán keresztül, a helyes értékrend, egészségmagatartás és attitűdök formálása a végső cél. Közvetett cél ugyanakkor,

hogyan a szülők dohányzási szokásai a gyerekek egészségéért a gyerekekre való tekintettel változnak (nem dohányzik a jelenlétében, ha az elszívott napi mennyiséget nem is csökkenti).

2.4 A piaget-i klinikai vizsgálat módszere

Az óvodás életkorú gyermekkel nem érdemes kérdőívet kitölteni (elsősorban nem azért, mert nem tud írni), a pillanat varázsában él, senki nem ad garanciát arra, ha azt mondja reggel, hogy xy a barátja. 1 óra múlva már lehet, hogy azt állítja határozottan, hogy z. Az óvodás életkorú gyermek vizsgálata tehát módszertani buktatókat hordoz magában. A tudományos értelemben vett kutatás jelszavai, mint torzítatlanság, vagy megbízhatóság (Atkinson és mtai, 1999) nehezen érvényesülnek, ha óvodásokat vizsgálunk. Ez azonban nem kell, hogy azt jelentse, zárkózzunk el az ilyen fiatal korú gyerekek gondolkodásának megismerésétől. Jean Piaget már a 40-es években próbálkozott a korosztály elsősorban természeti jelenségekről, fizikai okságról, erkölcsi jelenségekről alkotott felfogás- és gondolkodásmódjának, spekulációinak, magyarázó elveinek (pl. animizmus, artificializmus) tanulmányozásával. Kikérdezős módszere (Piaget, 1970), amit Binet laboratóriumában szerzett tapasztalatai alapján alkalmazott, megpróbálta a teszt módszer és a közvetlen megfigyelés módszerének előnyeit azok hátrányai nélkül ötvözni. Piaget, mint klinikus a beszélgetés útján kiváltott reakciók segítségével ellenőrizte hipotéziseit, de irányítása közben saját magát is hagyta irányítani. A klinikai módszer nagy ellenségei azok, akik mindent készpénznek vesznek, amit a gyermek mond, de azok is, akik a kikérdezés semmilyen eredményében nem hisznek (Piaget, 1970).

Ez az örökzöld kvalitatív eljárás ma is a legalkalmasabb módszernek ígérkezik, ha a kutató az 5-7 éves gyerek kognitív működésének egy szeletét kívánja feltárni. Mi is ezt tettük, tekintsük át részletesebben az alkalmazott módszereket.

3 MÓDSZER

3.1 VIZSGÁLATI SZEMÉLYEK

Az evaluáció alapját szolgáló hatásvizsgálatban *megítélésen alapuló* (vagy szakértői) *mintavételt* alkalmaztunk. A vizsgálatban résztvevő óvodák egyrészt az alapján kerültek kiválasztásra, hogy a 2002/03. nevelési évben aktívan részt vettek-e az ÓDMP-ban, azaz volt-e a Programot (egyébként először) alkalmazó óvónőnek nagycsoportja, és tervezte is megvalósítani ebben az évben azt.

Másrészt hajlandó volt-e együttműködni az óvoda és az érintett óvodai csoport ebben a nagyszabású projektben.

Harmadrészt a program értékelése csak olyan óvodában volt elképzelhető, ahol még korábban nem végezték el egy csoportban sem a Programot. Az értékelés egyik célja volt ugyanis megtudni, hogy a vizsgálatban részt vevő gyerekek kogníciói a dohányzással kapcsolatban hogyan alakulnak a Program hatására. Többek között a Program alapjául szolgáló cseresznyés szimbólum értelmezése abban az esetben már befolyásolt, ha a gyerekek másik csoport ajtaján, vagy bárhol az óvoda területén már találkoztak, pl.: a cseresznyés plakáttal, és ennek kapcsán kezdeményeztek beszélgetést a témáról.

E fenti tényezők alapvetően befolyásolták a kapott eredményeket, melyre tekintettel leszünk majd az eredményekből levont következtetések megfogalmazásakor.

Az adott esetben torzító tényezők mindazonáltal előnyt jelentettek a vizsgálat gördülékenyebb lebonyolítása szempontjából, amennyiben az óvónői együttműködés szinte automatikusan a szülők együttműködését is eredményezte, függetlenül a dohányzáshoz való hozzáállásuktól, dohányzási szokásuktól. Ennek köszönhetően minden szülő beleegyezett a vizsgálatba, sőt abba is, hogy hangfelvételt és egyes véletlenszerűen kiválasztott gyerekekről videofelvételt is készítsünk. Ennek ellenére betegségek és egyéb, előre nem kiszámítható események miatt nem sikerült mindenkit minden vizsgálati alkalommal elérnünk (l. 1. Táblázat)

A vizsgálatban 2 óvoda 3 csoportjának családjai (N=39) vettek részt (a 3 csoportot vastagítással jelöltük az 1. Táblázatban). Mindkét részt vevő óvoda budapesti, VI. és VIII. kerületiek. A kis elemszámra való tekintettel óvodák és csoportok közötti összehasonlítást nem végeztünk, a mintát a következőkben egynek kezeljük.

3.1.1 GYEREKEK

A vizsgálatot 5-7 éves korú nagycsoportos gyerekekkel végeztük. A mintában szereplő gyerekek átlag életkora az első felvételtől 6 év (szórás 7 hónap), a legfiatalabb kisgyerek 4 év 9 hónapos, a legidősebb életkora 6 év 11 hónap volt. A gyerekek nemi aránya: 18 fiú, 21 lány.

3.1.2 SZÜLŐK

A mintában szereplő gyerekek szüleit is megkérdeztük. Mivel három alkalommal folytattuk a szülőkkel is a felmérést, így előfordul, hogy egy családból mindkét szülő válaszolt legalább egyszer, de volt, hogy ugyanazt a szülőt találtuk meg mindhárom alkalommal.

Család	Program előtt (gyerek)	Programban való részvétel	Program után (gyerek)	Program után fél évvel (gyerek)	Program előtt (szülő)	Program után (szülő)	Program után fél évvel (szülő)
1.	x	6(6)	x	x	x	x	x
2.	x	4(6)	x	x	x	x	x
3.	x	2(6)	x	x	x	x	x
4.	x	6(6)	x	x	x	x	x
5.	x	1(6)	x	x	x	x	x
6.	x	5(6)	x	x	x	x	x
7.	x	5(6)	x	x	x	x	x
8.	x	6(6)	x	x	x	x	x
9.	x	5(6)	x	x	x	x	x
10.	x	3(6)	x	x	x	x	x
11.	x	3(6)	x	x	-	x	x
12.	x	5(5)	x	x	x	x	x
13.	x	5(5)	x	x	x	x	x
14.	x	1(5)	x	x	x	x	x
15.	x	5(5)	x	x	x	x	x
16.	x	5(5)	x	x	x	x	x
17.	x	5(5)	x	x	x	x	x
18.	x	3(5)	x	x	x	x	x
19.	x	5(5)	x	x	x	x	x
20.	x	5(5)	x	x	x	x	x
21.	-	?	-	x	x	-	x
22.	x	3(5)	x	x	x	x	x
23.	x	4(4)	x	x	x	x	x
24.	x	3(4)	x	x	x	x	x
25.	x	4(4)	x	x	x	x	x
26.	x	4(4)	x	x	x	x	x
27.	x	1(4)	x	x	x	-	x
28.	x	0(4)	x	x	x	-	x
29.	x	4(4)	x	x	x	x	x
30.	x	4(4)	x	x	x	x	-
31.	-	0(4)	-	x	x	-	x
32.	x	0(4)	-	x	x	-	x
33.	x	3(4)	x	x	x	x	x
34.	x	4(4)	x	x	x	x	x
35.	x	1(4)	x	x	x	x	x
36.	x	4(4)	x	x	x	x	x
37.	x	1(4)	x	x	x	x	x
38.	x	1(4)	x	x	x	x	x
39.	x	4(4)	x	x	x	-	x

1. Táblázat¹: A vizsgált gyerekek és szülők részvétele a Programban és a hatásvizsgálatban

¹ x: történt felvétel

- : nem történt felvétel

A Program első szakaszában való részvétel jelölésére pl.: 5(6) azt jelenti, hogy a 6 nap alatt lebonyolított foglalkozások közül 5 napon volt a kisgyerek az óvodában.

3.1.3 ÓVODAPEDAGÓGUSOK

Az óvónőkkel végzett vizsgálat a folyamatértékelés része, s némileg független a családok vizsgálatától. A Programot aktívan végző óvodapedagógusok eddigi tapasztalatainak összegzését hivatott felmérni. Az ország minden részéből 101 óvónő küldte vissza az erre a célra összeállított kérdőívet. Ugyanakkor a minta tartalmazza a fenti felvételen részt vevő csoportok óvónőinek kérdőíveit is.

3.2 VIZSGÁLATI ELRENDEZÉS

A vizsgálat első alkalommal az ÓDMP bevezetése előtt közvetlenül történt, azzal a céllal, hogy felderítsük, mit tudnak a gyerekek kezdetben a dohányzásról, tehát így kiderült, milyen alapra épít a Program. Majd az óvodákban végrehajtották a Program alapszakaszát (4-6 napra elosztva), s ezután közvetlenül, végül pedig a Program bevezetése után 6 hónappal készültek a további felvételek. A szülőket a gyerekek vizsgálatához hasonlóan összesen háromszor kérdeztük meg.

A Programban már évek óta részt vevő óvodapedagógusoknak 2002 nyarán küldtünk el postán egy-egy kérdőívet, s mindazok kerültek a mintába, akik azt a 2002/2003. nevelési év során visszaküldték.

3.3 ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

3.3.1 GYEREKEK

A gyerekek ismereteinek és attitűdjének felméréséhez a piaget-i klinikai vizsgálat módszerét használtuk. Az interjú strukturált vázlatra, amihez minden kisgyereknél tartottuk magunkat, az alábbiakban kerül ismertetésre. Mindazonáltal a klinikai interjú teljes folyamata - természeténél fogva - nem volt azonos senkinél sem.

Elsődleges célunk volt, hogy az interjú oldott hangulatban zajljék, ennek érdekében először is minden kisgyerek önkéntesen vett részt az interjúban, függetlenül attól, hogy szülei beleegyezését adták (l. 2. Appendix) a gyermek vizsgálatban való részvételéhez. Azaz a kisgyerek akkor jöhetett ki a csoportszobából a vizsgálati szobába, amikor kedve is volt hozzá. Előfordult, hogy egy kisfiú nagyon szorongott, vele így félbe hagytuk az interjút, ugyanakkor már harmadik megkérdezésünk alkalmával volt kedve eljönni játszani. Mindemellett a gyerekek fejében kialakult tudás feltérképezése érdekében a felhasznált eszközök is a játékoság szempontját előtérbe helyezve kerültek kiválogatásra.

A gyerekek válaszait papíron rögzítettük a helyszínen, de hogy a szó szerinti interjú szövegével is dolgozhassunk a későbbiekben, hangfelvételeket készítettünk minden kisgyerekekkel készített interjúról.

Az alábbiakban az interjú szövege formájában a Program céljainak konceptualizálása olvasható. Ez a Program bevezetése előtti és utáni felvételen néhány ponton különbözik (az interjú teljes sorrendjét l. 3-5. Appendix).

→ Azért jöttünk el ebbe a kis szobába, hogy egy picit játsszunk, kirakózzunk, rajzoljunk, beszélgessünk.

3.3.1.1 Szagpreferencia-vizsgálat

→ Három mókust rejtettem el ezekben a dobozokban. Nagyon hasonlítanak egymásra, csak a szaguk más egy picit. Szeretném, ha egyesével megszagolnád őket, s kiválasztanád, amelyikkel szívesen játszánál?

2. Ábra: A szagtalan, dohányzagú és valeriána szagú mókus

A 3 teljesen egyforma mókus közül a szagtalannal, azaz plüssjáték-szagúval nem csináltunk semmit. A dohányzagút úgy állítottuk elő, hogy 5 dohányzó felnőtt elszívott 1-1 cigarettát, miközben a füstöt abba a zacskóba fújta, amelybe az egyik mókust helyeztük. Ezen kívül a szag tartóssága érdekében egy pumpával (a Program demonstrációs eszköze, l. 3. Ábra) elszívott szintén 5 cigaretta után maradt dohányzagú vattadarabot helyeztünk a légmentesen zárható dobozba (l. 2. Ábra).

3. Ábra: Füstszívó pumpa

A harmadik mókust pedig mindössze egy csepp valeriána savval átitatott papír zsebkendő mellé helyeztünk, rövid idő múlva a kendő nélkül is tartós, valeriána szagú mókust kaptunk.

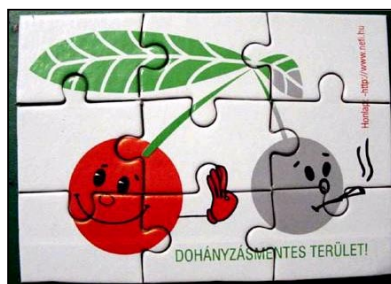
A szagtalan, dohányzagú és valeriána szagú mókusokat a gyerekek véletlenszerű sorrendben egyesével szagolták meg, majd kiválasztották, melyik szimpatikus nekik. A kiválasztott mókus az interjú ideje alatt a játszópajtásuk lehetett, míg a másik kettő visszakerült a légmentesen zárható dobozba². Konkrét visszajelzést egyik esetben sem kaptak a gyerekek arról, hogy jól választottak-e.

Ez a feladat egyrészt az interjúra való hangolódás célját szolgálta, másrészt a Program céljain kívül eső, érdekesnek tűnő feltételezés tesztelését, miszerint egy kisgyerek amennyiben dohányfüstös környezetben nő fel, a dohányzaghoz való hozzászokás eredményeképpen ezt az illatot jobban preferálja a szagtalannál. Valamint az is felmerült kérdésként, hogy ez a preferencia változik-e a Program hatására.

² Kivéve azt a ritka alkalmat, amikor egy kisgyerek a valeriána szagú mókust választotta. Annak a szaga hosszú időn keresztül nehezen elviselhető, ilyenkor ez a mókus is visszakerült dobozába.

3.3.1.2 A cseresznyés szimbólum értelmezése

→ Hoztam neked egy puzzle-t, biztosan ki tudod rakni! (Cseresznyés szimbólum)

4. Ábra: Cseresznyés puzzle

A 9 darabos cseresznyés puzzle (l. 4. Ábra) kirakása során csupán abban az esetben nyújtottunk segítséget, ha a gyerek azt maga kérte, vagy láthatóan úgy elakadt, hogy erre végül rá kellett kérdezni. A kirakó a feladatra való hangolódás célját szolgálta.

→ Most megmutatom neked ugyanezt a képet nagyobbban. Meséld el, mit láatsz rajta, mi történik a képen?

Itt egy nagyobb alakú cseresznyés matricát látott a gyerek, s arra próbáltuk ösztönözni őt, hogy magától meséljen el minél többet a képről, bármit mondjon el, amit észrevesz rajta. Ez a kérdés a cseresznyés szimbólum értelmezésének színvonalát volt hivatott mérni.

3.3.1.3 Passzív dohányzás helyzetére adott reakciók

→ Most mutatok neked egy képet, ahol egy hasonló mókust láthatsz. Mi történik a képen? Mit csinálnak az állatok? (esetleg: Mi van a szájukban? - segítő kérdésként) Mit tegyen a mókus szerinted?

Ezen a képen (l. 5. Ábra) a Programhoz tartozó mese főszereplője, Csiszta Mókus látható egy dohányzó liba, malac és kakas társaságában. A kép első látásra nehezen volt értelmezhető a gyerekek számára, ezért segítő kérdésekkel vezettük a beszélgetést.

5. Ábra: Csiszta mókus dohányzó állatok társaságában

→ Itt egy másik kép is, mit csinálnak a felnőttek, mi van a szájukban? Mit tegyen a kislány, akit a képen látsz?

6. Ábra: Kislány dohányzó felnőttek társaságában

A 6. Ábrán egy kislány válik passzív dohányzás áldozatává. Kérdés, mit tegyen ebben a helyzetben? A szituáció egyértelműbb az előzőnél, ennek ellenére hasonló rávezető kérdésekkel segítettük a beszélgetés menetét, hiszen ilyen típusú feladatokkal nem találkoztak ez idáig nap, mint nap az óvodás korú gyerekek.

→ Te mit teszel, ha otthon valaki cigivel jelenik meg abban a szobában, ahol éppen játszol?

S a harmadik passzív dohányzási szituáció a leginkább reális, mit tenne maga a gyerek, ha ilyen helyzetbe kerülne?

3.3.1.4 Dohányzással kapcsolatos attitűd-felmérés, a dohányzás okozta hatásokról való tudás, összefüggések felmérése

→ Ha ez a mókus elszívna egy cigarettát, hogy érezné magát? Bővebben?

Azaz a gyerek aktuális játszópajtásáról van szó. A jól, rosszul válaszon kívüli magyarázatra bíztattuk a gyereket, mikor bővebben rákérdeztünk arra, mi történne a mókuskával, ha rágyújtana.

→ Ennek az érzésnek, ha színe volna, milyen volna?

Az asszociációs kérdésekre adott válaszok a dohányzásról való egyfajta tudást és vele szembeni attitűdöt is magukban rejtnek.

→ Ha szaga volna, milyen volna?

→ Ha íze volna, milyen volna?

→ Rajzolj le egy cigarettázó almát!

Az interjú egy a gyerekek által kedvelt, ugyanakkor témáját tekintve meglepő feladattal zárul. Ha bizonytalan volt a gyerek abban, hogyan kell almát vagy cigit rajzolni, akkor annyiban segítettünk neki (kizárólag szóban), hogy rajzoljon egy karikát, és az biztosan fog hasonlítani az almára, a cigit pedig elegendő egy vonallal ábrázolnia.

3.3.1.5 Csak a Program bevezetése után feltett kérdések, melyek a cseresznyés matrica sorsára kérdeznek rá, illetve konkrét emlényomokra vonatkoznak, s a gyerekekben a dohányzás témájával kapcsolatban élő összefüggéseket vizsgálják

→ Mit csináltál a cseresznyés matricával, amit az óvó néni adott?

A nagycsoportos korú gyerek feltételezhetően el tudja mesélni, mit kezdett az óvodában ritkaságnak számító hazavihető játékkal, jelen esetben a cseresznyés matricával és cseresznyés puzzle-lal. Csak a biztonság kedvéért kérdeztük meg ugyanezt a szülőtől is (l. később).

→ Emlékszel-e még a „Csiszta mókus 4 élete” c. mesére? Meséld el nekem, kérlek, mert azt hallottam, hogy ez egy nagyon érdekes mese!

A mesét (l. 1. Appendix) magától mesélte el az a kisgyerek, aki erre vállalkozott, aki nem tudta, arra biztattuk, a mese képeit lapozgatva mesélje el.

→ Mi történt volna a mesében a mókussal, a sünnel, a nyúllal és a szarkával, ha a tolvajok házában maradnak?

A dohányzás hosszú távú hatásairól szóló tudás feltérképezése volt a cél ezzel a kérdéssel.

→ Emlékszel a füstszívós pumpára?

A Program egyik legfontosabb demonstrációs eszközével (l. 3. Ábra) szerzett élményekre hivatottak a következő kérdések rákérdezni. Kérdéses, a gyerek megértette-e a demonstráció lényegét?

→ Mit csinált vele az óvó néni?

Kérdés, helyesen fel tudja-e idézni a folyamat lényegét?

→ Mi történt a vattával? Miért?

A vatta sárgás barna és bűdös lett, ez volt a helyes válasz.

3.3.2 SZÜLŐK

A szülőkkal kérdőívet (l. 6-8. Appendix) vettünk fel. A személyes kikérdezés módszere pontosabb információ nyerése érdekében történt. Előfordult azonban, hogy nem sikerült elérni az óvodában a kisgyerek egyik szülőjét sem (pl.: mert mindig egy testvér jött az óvodás gyerekekért stb.), ilyenkor kockáztattuk a hiányosabb adatokat, s maga a szülő töltötte ki a neki elküldött kérdőívet.

3.3.3 ÓVODAPEDAGÓGUSOK

Az óvónők önkítöltős kérdőívet (l. 9. Appendix) kaptak postán, s ugyanilyen módon küldték azt vissza.

3.4 HIPOTÉZISEK

A hatásvizsgálat hipotéziseit az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program alkotói által megfogalmazott alábbi célokhoz igazítottuk:

1. A cseresznyés szimbólum jelentésének megismerése, elfogadása.
2. Az életkori sajátosságoknak megfelelő szintű információk befogadása.
3. A passzív dohányzás kényszere elleni, tudatos aktív fellépés kialakulása.
4. A helyes értékrend, egészségmagatartás és attitűdök kialakulása.

A hipotézisek tehát:

1.
  - a. A cseresznyés szimbólum értelmezésének szintje nő a Program előtti állapothoz képest a Program bevezetése után közvetlenül.
  - b. A cseresznyés szimbólum értelmezésének szintje ehhez képest (1.a.) nem csökken a Program bevezetése után 6 hónappal sem.
2.
  - a. helyes összefüggéseket tudnak felidézni a dohányzásról és annak hatásairól a mese felidézése és a feltételezetten dohányzó mókus esete kapcsán.
  - b. A gyerekek a Program bevezetése után több helyes érzelmi asszociációval bírnak majd a dohányzással kapcsolatban.
3.
  - a. A gyerekek a passzív dohányzás három különböző, de legfőképp a legéletszerűbb szituációban több releváns, elkerülő választ adnak a Program bevezetése után közvetlenül.
  - b. A gyerekek a passzív dohányzás három különböző, de legfőképp a legéletszerűbb szituációban sem kevesebb (l. 3.a.) releváns, elkerülő választ adnak a Program bevezetése után 6 hónappal.
4.
  - a. A gyerekek szenzitívebbé válnak a dohányzás témájára a Program hatására.
  - b. Nem csökken ez a szenzitivitás a Program bevezetése után 6 hónappal sem.
  - c. A gyerekek nagyobb százaléka utasítja el a dohányzást a Program bevezetése után közvetlenül a Program előtti állapothoz képest.
  - d. Nem csökken a Program bevezetése után 6 hónappal sem a dohányzás elutasítása.

A Program kitűzött céljain túl várható, elsősorban a szülőkkel kapcsolatba hozható hipotézisek.

- I. A Program bevezetésének hatására a szülők egy részének megváltoznak dohányzási szokásai (nem dohányoznak a gyerek jelenlétben, csak a lakáson kívül dohányoznak, leszoknak stb.).
- II. A család – azonosulva a Program céljaival - kiteszi a cseresznyés matricát a lakás valamely részére.

3.5 MÓDSZERTANI MEGFONTOLÁSOK

- a) A vizsgált életkori csoport, nota bene a nagycsoportos óvodáskorú gyerekek, önmagában kérdésessé teheti az eredmények objektivitását, megismételhetőségét, amennyiben ebben az életkorban akár fél óra elteltével más-más válaszokat kaphatunk a gyerekek spontaneitásának köszönhetően.
- b) A szakértői minta melletti, a Program céljainak megfelelően szükségszerű döntésünk meghatározta, hogy a vizsgálatban részt vevő óvónó feltétlenül kezdő volt e Program művelésében, ami nyilvánvalóan egy sajátos óvónői réteg munkájának hatását méri, természetesen a Program hatása mellett. Ebből nyilvánvalóan nem általánosíthatunk minden óvónőre vonatkozóan. Ugyanakkor amennyiben ez vizsgálatban kimutatható pozitív hatása a Programnak, az csak növekedhet, ha feltételezzük, hogy a Program művelésében szerzett tapasztalat javítja annak hatását.
- c) A Program óvodapedagógusoknak szóló szakmai kiadványában (programfüzet) rábízák a pedagógusra, melyik foglalkozást veszi elő több alternatíva közül. Ennek a szabadságnak előnye a csoport igényeihez való alkalmazkodás lehetősége, hátránya azonban az összehasonlítás tökéletlensége, amit majd igyekszünk figyelembe venni az eredmények értelmezésekor.

4 EREDMÉNYEK

4.1 KVANTITATÍV ELEMZÉSEK

4.1.1 GYEREKEK

Haladjunk végig az interjú vázлата mentén.

→ Három mókust rejtettem el ezekben a dobozokban. Nagyon hasonlítanak egymásra, csak a szaguk más egy picit. Szeretném, ha egyesével megszagolnád őket, s kiválasztanád, amelyikkel szívesen játszánál?

Kvantitatív szinten nem volt a Program hatásának tulajdonítható eredménye ezen a kis mintán ennek a változónak, nem változott szignifikánsan a kiválasztott mókusok „személye”.

Egyrészt semmilyen módon nem kontrolláltuk a gyerekek szaglási potenciálját, nem lehet tudni, vajon pl. 1-1 igen értelmes válaszokat adó kisgyerek, miért választotta kétszer is a valeriána szagú mókust. Így nem tudhatjuk azt sem, mások még mi minden más ok folytán választották a „kritikus”, dohányyszagú mókust, azon kívül, hogy dohányyszagú környezetben nőnek fel, és ez a természetes a számukra.

Az leírható azonban, hogy az esetek legalább 71%-ában a szagtalan mókust választották a gyerekek. A legtöbb esetben (87%) a Program bevezetése után 6 hónappal. Ezt azonban befolyásolta az is, hogy a legtöbb kisgyereket a mókus kiválasztásának lehetősége mozgatta meg leginkább az interjú folyamán. Tehát, mikor visszamentek a csoportba, lázasan érdeklődtek egymástól, hogy „És te melyiket választottad?”. Kialakult egyfajta norma, mely szerint a „jó szagút” kell választani. A dobozok összekeverése ellenére ez a norma befolyásolhatta az önfelelt, valódi preferenciát.

Mindazonáltal a szagos mókusok, mint eszköz pozitív hatással voltak az interjú menetére, amennyiben a gyerekek többsége szívesen vette ki a dobozból akármelyiket is. Nem egyszer átmeneti tárgyként (Winnicott, 1971) szolgáltak, magukhoz ölelték, s a mese elmesélésekor demonstráció céljára is alkalmas volt annak, aki szeretett magával a mókussal gesztikulálni.

→ Hoztam neked egy puzzle-t, biztosan ki tudod rakni! (Cseresznyés szimbólum)

Egytől egyig, minden kisgyerek ki tudta rakni ezt a 9 darabos kirakót, bár akadt, akinek kicsit kellett segíteni. A cél azonban a siker volt, a puzzle kirakása. Azon túl, hogy az óvodás korú gyerekek kedvelt tevékenységei közé tartozik, a következő feladatra való hangolódást is szolgálta.

→ Láttad-e már valahol ezt a képet? Ha igen, hol?

A kérdés csak a Program bevezetése előtt érdekes. Az eredmény egyrészt meglepő, amennyiben „csak” a gyerekek 60%-a nem találkozott még – saját bevallása szerint - a cseresznyés matricával, a többiek egy részének válasza valószínűleg konfabuláció: „bohócok adták”, „utcai táblán látta”, „az óvodában látta”, hiszen az óvodákat direkt úgy választottuk, ki, hogy ott ne találkozhasanak előtte a gyerekek vele; ugyanakkor sportrendezvényen reálisan kaphattak ilyen matricát.

A gyerekek egy része, mint ahogyan a felnőttek egy bizonyos százaléka is, szeret inkább igennel felelni egy kérdésre a megfelelés igényének megfelelően.

→ Most megmutatom neked ugyanezt a képet nagyobbban. Meséld el, mit látsz rajta, mi történik a képen?

A cseresznyés szimbólum értelmezése a Program egyik legfontosabb pontja.

A 2. Táblázat tartalmazza a kapható pontértékeket, a tartalomelemzés szintjeit.

0	Nem válaszol
99	Irreleváns választ ad (nem a képről beszél)
1	Elfogadható felsorolást ad (cseresznye, meggy, alma, paradicsom)
2	Elfogadható felsorolást ad + észreveszi a piros-szürke különbséget
3	Elfogadható felsorolást ad + észreveszi a piros-szürke különbséget a levélen és/vagy a száron is
4	Detektálja a dohányzást
5	Detektálja a dohányzást + hangsúlyozza az ellentéteket
6	Detektálja a dohányzást + kifejezi, hogy az egyik cseresznye <i>beteg</i> és/vagy a másik <i>egészséges</i>

2. Táblázat: A cseresznyés szimbólum tartalomelemzési kategóriái

Példák:

99: „virág, piros, izé, gyökér” (I 26³ pe⁴)

1 : „egy cseresznyét, meg szőlőt” (I 4 pe)

2 : „cseresznye, szürke és piros cseresznye, lógnak egy bokron, levélbokron” (I 19 pe)

3 : „levél és meggy, az egyik szürke levelű és szürke maga is, mert az egyik érettebb, mint a másik” (I 8 pe)

4 : „egy cseresznye, ami azt mutatja, hogy ne cigizzen” (I 19 pu⁵)

5 : „az egyik azt mutatja, hogy ne szívjon el több cigarettát, mert beszürkésedik, ez meg nem szív, attól ilyen szép piros, a cigaretta itt füstöl” (I 12 p6⁶)

6 : „meggy, az egyik cigarettázott és beteg lett, mert szürke, a másik pedig nem cigarettázott, és egészséges” (I 11 pu)

³ I 26 = idézet a 26-os kódszámú gyerek interjújából

⁴ pe = a Program bevezetése előtti felvételtkor hangzott el

⁵ pu = a Program bevezetése után közvetlenül hangzott el

⁶ p6 = a Program bevezetése után 6 hónappal hangzott el

A cseresznyés szimbólum értelmezése több hipotézisünk (1.a., 1.b., 4.a., 4.b.) tesztelését is lehetővé teszi.

- a) A Program szimbóluma elérte célját. Amennyiben a gyerekek a Program bevezetése utáni mindkét alkalommal szignifikánsan ($p < .01$) magasabb szinten értelmezték a cseresznyés képet, összetartozó mintás t-próbát alkalmazva. (1.a., 1.b. hipotézisek)
- b) Az értelmezésre kapható 4 illetve annál több pont esetén a gyermek detektálja a dohányzást, az ennél alacsonyabb pontszám azt jelenti, hogy a gyerek ténylegesen nem észleli, vagy nem tartja fontosnak⁷, hogy beszámoljon a dohányzásról. Ezt figyelembe véve választ kaphatunk arra a kérdésre, vajon nőtt-e a gyerekek szenzitivitása Program hatására. A Program bevezetése előtti felvételhez képest a Program bevezetése után közvetlenül következő interjú alkalmával Pearson-féle khi-négyzet próbát alkalmazva, szignifikánsan ($p < .05$) több gyerek detektálta a dohányzást a cseresznyés szimbólumon.

(4.a., 4.b. hipotézisek)

→ Most mutatok neked egy képet, ahol egy hasonló mókust láthatsz. Mi történik a képen? Mit csinálnak az állatok? Mit tegyen a mókus szerinted?

A Program bevezetése előtti állapothoz képest tendenciaszerűen ugyan, de növekedett az erre a képre (l. 5. Ábra) adott helyes, releváns válaszok száma. Pl.:

Irreleváns válasz: „cigit szívnak az állatok, a mókusnak nézni kellene őket ” (I 26 pe)

Releváns válasz: „cigiznek, a mókus mondja, hogy ez az én házam, cigizők nem jöhetnek be” (I 26 pu)

→ Itt egy másik kép is, mit csinálnak a felnőttek, mi van a szájukban? Mit tegyen a kislány, akit a képen látsz?

A Program bevezetése előtti állapothoz képest tendenciaszerűen ugyan, de növekedett az erre a képre (l. 6. Ábra) adott helyes, releváns válaszok száma.

Irreleváns válasz: „két nő meg egy férfi cigiznek, a kislánynak kirakóznia kellene” (I 30 pe)

Releváns válasz: „mondja, hogy menjenek ki az udvarra cigizni” (I 30 pu), „a kislány ne cigizzen” (I 30 p6)

→ Te mit teszel, ha otthon valaki cigivel jelenik meg abban a szobában, ahol éppen játszol?

Ebben az életszerű szituációban mind a 2 Program után mért szituációban szignifikánsan ($p < .017$, és $p < .066$) több helyes választ adtak a gyerekek. Ez életszerűségével is okolható, hiszen a gyerekek közül többen megfogalmazták, hogy az állatok nem szoktak dohányozni, illetve, hogy rájuk más szabályok vonatkoznak, mint a gyerekekre, vagy az emberekre.

Irreleváns válasz: „semmit” (I 22 pe)

Releváns válasz: „megmondanám nekik, hogy nem lehet cigarettázni, mert az káros az egészségnek” (I 22 pu)

(3.a., 3.b. hipotézisek)

---

⁷ Ez utóbbi eshetőséget a klinikai interjút végző pszichológus legjobb tudása szerint – indukált vélemény (Piaget, 1970) elkerülésével - próbálta meg kiküszöbölni. Azt az attitűdöt igyekezett következetesen képviselni, hogy minden apróság fontos, amit észrevesz a gyerek a képen, tehát türelmesen megvárta, amíg a gyerek végiggondolja, mit lát a képen, de nem irányította a gyerek gondolatmenetét csupán feltáró jellel (pl.: „és vajon miért van így?”).

→ Ha ez a mókus elszívna egy cigarettát, hogy érezné magát? Bővebben?

Első felvétel:

Ez a kérdés, pontosabban a kérdésre adott feleletek, egyértelműen és feltűnően mutatták a gyerekek kialakult attitűdjét már az első interjúk folyamán is. Ekkor ugyanis több olyan kisgyerek is volt, aki ezen a kérdésen kívül többnyire nem tudom-mal felelt, hiszen teljesen új volt nekik a dohányzás témája, sosem beszélgettek vele ilyesmiről, illetve meg is voltak hőkkenve az új személytől, nevezetesen a pszichológustól. Erre a kérdésre azonban 4 kisgyerek kivételével mindenki határozottan felelt: 80% szerint **rosszul** érezné magát a mókus, ha cigarettát szívna. 2 kisgyerek szerint viszont **jól**.

Bővebben:

Általánosságban: „nem szabadna cigiznie”, mert „nem egészséges, beteg lehet tőle” (21%); konkrétan: „köhögne, fulladozna” (13%), „bűdös lenne a szája a füsttől” (13%), „szívében érezné” (8%), „rákos lehetne”. Illetve 2 kisgyerek szerint „jó dolog a cigarettázás”.

Második felvétel:

A második interjú alkalmával már csak egy valaki nem adott választ, 1 kisgyerek maradt a dohányzáspárti („jól”) válasza mellett, azaz a gyerekek 85%-a a „rosszul” mellett döntött.

Bővebben:

A fenti tünetek említése mellett megjelent még: „tüdejében érezné (fekete lesz)” (18%), „fájna a feje, szédülne”, „könnyezne”, „rossz lenne a vérkeringése”, „mellkasában érezné”, „hasában érezné”, „meghalna”. Csökkent a „nem tudom” válaszok aránya.

Harmadik felvétel:

Mindenki a dohányzás elleni attitűdöt képviselt, amennyiben 38 kisgyerek „rosszul érezné magát a mókus helyében, aki elszív egy cigarettát”, egyikük pedig szó szerint azt látja otthon, hogy „ugyanúgy, nem érezne semmit”, hiszen édesapja napi 2-3 dobozzal szív el, és valóban nem történik vele semmi, ha a gyerek jobban megnézi kívülről’.

Mikor azonban konkretizálásra került sor, kiderült, hogy a kisfiú szerint „mérgező a cigi, meg is halhat apukám, 1-2 év”.

Bővebben:

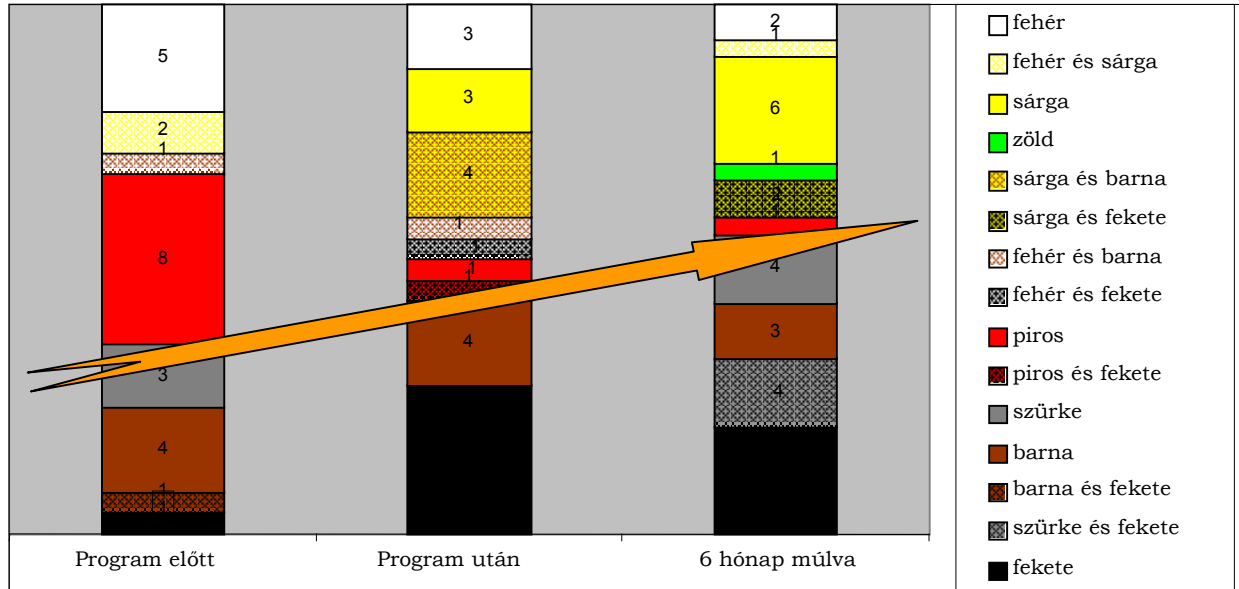
Ugyanazok a tünetek kerültek elő, mint a második alkalommal, csak finomodtak, amennyiben „*korábban* meghalna”, „*az egész szervezetében* érezné”. Gyarapodott a „köhögne, torkában érezné” tünetek említése. Tovább csökkent a „nem tudom” válaszok aránya.

Összességében pedig elmondható, hogy szignifikánsan ($p < 0.01$) több releváns tünetet említettek a gyerekek a Program bevezetése előtti állapothoz képest mind a második, mind a harmadik felvételkor.

(4.c., 4.d. hipotézisek)

→ Ennek az érzésnek, ha színe volna, milyen volna?

A Program bevezetése előtti felvételnél a gyerekek 20%-a említette a piros színt, ez jelentősen lecsökkent a Program utáni felvételeknél, s az asszociációk jelentős százaléka sötét színek (fekete, szürke, barna és ezek kombinációi) voltak. A sárga szín növekvő említése valószínűleg annak köszönhető, hogy a gyerekek jobban megfigyelték, milyen színű a cigaretta.

→ Ha szaga volna, milyen volna?

Míg a Program bevezetése előtt 6-an nem tudtak erre a kérdésre válaszolni, a Program bevezetése után 6 hónappal csak hárman. A Program bevezetése előtt még 2-en jónak tartották a cigaretta szagát, a Program bevezetése utáni alkalmakkor senki nem említett ilyesmit. A leggyakoribb válaszok a „büdös”, „cigiszagú”, „füstszagú”, „rossz” voltak.

→ Ha íze volna, milyen volna?

Ebben a kérdésben nem volt különbség a különböző felvételi időpontokban. Az említett válaszok gyakorisági sorrendben: „Rossz”, „cigi ízű”, „füstös ízű”, „korom”, „pipás, szivaros ízű”, „jó”, „nincs íze”, „keserű”, „savanyú”, „édes”. Az utóbbi, irrelevánsnak számító válaszok 1-1 említést jelentenek.

(2.b. hipotézis)

→ Rajzolj le egy cigarettázó almát!

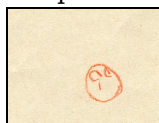
A rajzelemzés szempontjai a következők voltak: 1-1 pontot kapott az a kisgyerek, aki

- rajzol cigarettát
- a cigaretta színe fekete, szürke, barna vagy kék
- a cigarettázó alma fekete, szürke, barna, vagy kék
- rajzol füstöt
- egy nem dohányzó alma tartja a kezét a dohányzó felé, hogy a füst ne érje.

Tehát összesen 5 pontot lehetett kapni egy rajzra.

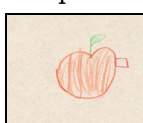
Ennek megfelelően az alábbi rajzok (7-12. Ábra) a különböző pontok példaként szolgálnak:

0 pont

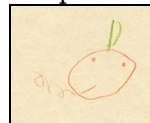
7. Ábra: I 26 pe rajza

1 pont

8. Ábra: I 20 pe rajza

2 pont

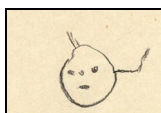
9. Ábra: I 33 pe rajza

3 pont

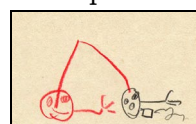
10. Ábra: I 15 pu rajza

4 pont

11. Ábra: I 25 pu rajza

5 pont

12. Ábra: I 35 pu rajza

0 pont	Csak almát rajzol, cigit nem, csak piros színt használ
1 pont	Pont a cigaretta miatt kapott
2 pont	Cigarettát rajzol és füstöt
3 pont	Az alma fekete, rajzol cigarettát, és feketére színezi
4 pont	Az alma fekete, rajzol cigarettát, feketére színezi, és füstöt is rajzol.
5 pont	A cigiző alma fekete, cigaretta van a szájában, a cigi fekete, füstöl, rajzol egy egészséges, piros almát is, aki tiltakozik a füst ellen.

3. Táblázat: a fenti rajzok pontozásának indoklása

A Program bevezetése előtt a gyerekek rajzokra kapott átlagpontszáma 1,71 volt (szórás 1,1), a Program bevezetése után közvetlenül az átlag 2,23 (szórás 1,5), a Program bevezetése után 6 hónappal az átlag 2,7 (szórás 1,24).

A Program után közvetlenül alkotott rajzok színvonala szignifikánsan magasabb volt, mint a Program előttieké ($p < .05$). Ez a különbség a Program után 6 hónappal tovább nőtt ($p < .01$).

A számok után nem lehet megállni egy igen megragadó rajz mellékelését. Megragadó, amennyiben a kislány (I 4 p6) a többi gyerekekkel ellentétben átlag 3-5 perc helyett 45 percet töltött műve (l. 13. Ábra) elkészítésével, teljes beleéléssel és értéssel mutatta meg egy rajzon keresztül összes tudását, amit a Program során tanult.

A képen faágon lógnak almák, amelyek közül egyesek cigarettáznak, mások nem. Az "egészséges, nem cigiző almák pirosak", a dohányzó almák egyre szürkébbek, attól függően, hogy mióta dohányoznak már. A képet mindenütt füst lepi el.

13. Ábra: Dohányzó almák (I 4 p6)

4.1.1.1 Csak a program bevezetése után feltett kérdések, melyek konkrét emlényomokra vonatkoznak, s a gyerekekben a dohányzás témájával kapcsolatos összefüggéseket vizsgálják

→ Emlékszel-e még a „Csiszta mókus 4 élete” c. mesére? Meséld el nekem, kérlek, mert azt hallottam, hogy ez egy nagyon érdekes mese!

Az interjúkról készített hangfelvételek visszahallgatása során alakítottuk ki utólag a mese tartalomelemzési szempontrendszerét (l. 4. Táblázat). A szempontrendszer kidolgozását és a mesék kódolását 3 független (a meséket meghallgató) megfigyelő végezte. Az alábbi táblázatban olvasható az így kikristályosodó, a mese történeti momentumai kapcsán felidézett manifeszt tartalmakat (változók) mérő indikátorok sora (Babbie, 1995). Az indikátorok oszlopában a vastagított szavaknak szerepelnie kellett az elhangzott mesében ahhoz, hogy ponttal értékelhető legyen az adott változó.

A MESE MOMENTUMAI	VÁLTOZÓK (IGEN/NEM)	INDIKÁTOROK
A fába beleszap a villám...	Tűz van	ég a fa, tűz van
	Füst van	füst van, a földet hamu lepi el
	A füsttől köhögni lehet 1	a füsttől köhög a mókus
	A füst egyéb tüneteket okoz 1	gyomorémelygés/tüdőfeszítés/könnyezik a szeme/kiszárad a torka
	Vizet iszik a mókus	a füst miatt vizet iszik
A Gyógyító ember házában...	Betegség	betegség/gyógyulás
	Egészség	egészségesek lettek
	Enyém	megtalálni a helyem, enyém
A tolvajok házában...	Tolvajok	dohányzó tolvajok említése
	Füstös levegő	dohányfüstös/bűdös levegő
	Szemét	csikkek/hamu/szemét szerteszét
	Kényszer	a mókust cigizésre kényszerítik
	A füsttől köhögni lehet 2	a füsttől köhög a mókus
	A füst egyéb tüneteket okoz 2	gyomorémelygés/tüdőfeszítés/könnyezik a szeme/kiszárad a torka
Megmenekülés...	Friss levegő	kiszabadulnak a friss levegőre

4. Táblázat: „Csiszta mókus 4 élete” c. mese tartalomelemzési szempontjai

A második felvételhez képest a gyerekek szignifikánsan ($p < .01$) több meseelemre emlékeztek a Program bevezetése után 6 hónappal, és ezen belül több tünetet idéztek fel spontán a mese azon részeiből, ahol az állatok füstös környezetbe kerültek, ez az eredmény is szignifikáns ($p < .01$) volt. A mese tartalmára vonatkozóan a gyerekek általában véve elmélyülést mutattak.

(2.a. hipotézis)

➔ Mi történt volna a mesében a mókussal, a sünnel, a nyúllal és a szarkával, ha a tolvajok házában maradnak?

A gyerekek majd fele az állatok állapotára vonatkozó kijelentéseket tett („megbetegszene”, konkrét tüneteket említ, „meghalnak”), a többi válasz inkább történés jellegű („cigiző bűvészek lesznek”, „félni fognak”, „őket is meggyújtotta volna”, „be lennének zárva”, „küldjék ki a gonoszokat”).

A második és harmadik felvétel között nem volt lényeges különbség a válaszokban.

(2.a. hipotézis)

➔ Emlékszel a füstszívós pumpára?

A gyerekek $\frac{3}{4}$ -e emlékezett még a Program bevezetése után 6 hónappal is a füstszívós pumpára. Ami azért is számít jó aránynak, mert a gyerekek közül nem mindenki vett részt azon a foglalkozáson, amelyiken ezt vették elő, és a füstszívópumpás-kísérletet egyik csoportban sem ismételték meg később.

→ Mit csinált vele az óvó néni?

Nemcsak, hogy emlékeztek, de ugyanennyien helyes választ adtak a fenti megkérdezésemre, ami azt jelenti, hogy maguk nyelvén le tudták írni a folyamatot, amit a pumpával végzett az óvónő.

Pl.: „Itt belerakta a cigit, kiszívta a füstöt belőle és az a fehér valami nagyon büdös lett és barna.” (I 1 pu)

→ Mi történt a vattával? Miért?

A gyerekek mindkét alkalommal a Program bevezetése után jól emlékeztek a vatta elszíneződésére és arra, hogy az büdös, cigarettaszagú lett. A színére különböző, relevánsnak számító válaszokat adtak: „sárga”, „barna”, „szürke”, „fekete” és ezek kombinációi, egy-egy esetben fordult elő a „piros lett” és a „fehér maradt”, irreleváns válaszok.

A pumpával végzett kísérletről tehát elmondható, hogy a gyerekekben olyan nyomot hagyott, amit a kísérlet elvégzése után 6 hónappal is fel tudtak idézni önállóan.

(2.a. hipotézis)

4.1.2 SZÜLŐK

4.1.2.1 Általános, demográfiai adatok

A három felvétel lehetőséget adott arra, hogy akár mindkét szülővel (30%) sikerüljön beszélgetni, ami a dohányzási szokások felmérésének realitását növelte, illetve így az esetek 1/3-ában a családban élő dohányzással kapcsolatos attitűdök teljesebb felmérésére is lehetőség nyílt. Az esetek 51%-ában csak az édesanya volt elérhető az óvodában, 10%-ban csak az apával, s 1-1 alkalommal a gyerekekkel együtt élő nagynéni, nagymama tudott a kérdésekre válaszolni.

A vizsgálatban részt vevő anyák átlagéletkora 34,5 év (szórás 6 év), az apáké 37,6 év (szórás 7 év).

A szülők szocioökonómiai státuszát (SES) egy kurrens, reprezentatív felmérés módszerét követve (Aszmann, 2003) a szülők iskolai végzettsége és foglalkozása alapján határoztuk meg. A legmagasabb (1) kategóriába a vezető pozíciót betöltő, felsőfokú végzettségű, szellemi munkát végzők; a 2. csoportba a szellemi foglalkozást végző, felsőfokú és középfokú végzettségűek, a 3. csoportba középfokú végzettségű nem szellemi munkát végzők és a szakmunkások; a 4. és 5. csoportokba döntően az általános iskolát végzett betanított és segédmunkát végzők kerültek. A „nem besorolható” kategóriának nem ismert az iskolai végzettsége. Az alábbi táblázatokban (5., 6. Táblázat) látható, hogy a mintánkban szereplő anyák szocioökonómiai státusza jelentősen alacsonyabb az apákénál, elsősorban a nagy számú inaktív, többnyire kisgyerekekkel otthon maradó anya miatt.

Érték	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)	Érvényes százalék (%)	Összesített százalék (%)
1 (legmagasabb)	0	0	0	0
2	10	25,6	27,0	27,0
3	3	7,7	8,1	35,1
4	4	10,3	10,8	45,9
5 (legalacsonyabb)	3	7,7	8,1	54,1
inaktív	17	43,6	45,9	100,0
Összesen	37	94,9	100,0	
Hiányzó adat	2	5,1		
Összesen	39	100,0		

5. Táblázat: Az édesanya/nevelőanya szocioökonómiai státusza

Érték	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)	Érvényes százalék (%)	Összesített százalék (%)
nem besorolható	1	2,6	3,3	3,3
1 (legmagasabb)	1	2,6	3,3	6,7
2	9	23,1	30,0	36,7
3	11	28,2	36,7	73,3
4	3	7,7	10,0	83,3
5 (legalacsonyabb)	4	10,3	13,3	96,7
inaktív	1	2,6	3,3	100,0
Összesen	30	76,9	100,0	
Hiányzó adat	9	23,1		
Összesen	39	100,0		

6. Táblázat: Az édesapa/nevelőapa szocioökonómiai státusza

A családok jómódúságát (l. 7. Táblázat) az alábbi tényezők alapján határoztuk meg.

- Van-e a családnak számítógépe?
- Az elmúlt 12 hónapban hányszor üdült együtt a család?
- Van-e a családnak személy- vagy teherautója?
- Van-e a gyerekeknek saját szobája?

Egy reprezentatív felmérés alapján kialakított kategóriákat (Aszmann, 2003) figyelembe véve alakítottuk ki saját, kis elemszámú mintánk kategóriáit. Feltűnő, hogy mintánk aránytalan abból a szempontból, hogy a felső réteg nem reprezentálódik, tekintettel arra, hogy a budapesti VI. és VIII. kerület családjait vizsgáltuk.

	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)	Érvényes százalék (%)	Összesített százalék (%)
alsó	13	33,3	35,1	35,1
alsó középső	20	51,3	54,1	89,2
felső középső	4	10,3	10,8	100,0
felső	0	0	0	100,0
Összesen	37	94,9	100,0	
Hiányzó adat	2	5,1		
Összesen	39	100,0		

7. Táblázat: Családi jómódúság skála

A mintában szereplő gyerekek $\frac{3}{4}$ -de teljes családban⁸ nevelkedik, a többi kisgyerek egyszülős családban.

⁸ A teljes család alatt értjük jelen esetben azt is, amikor az egyik szülő nevelőszülő, s ezt nem részletezzük.

4.1.2.2 Dohányzási szokásokról

Ha mintánk nem fedi le a populáció arányait gazdasági háttérben, a dohányzási szokások terén az arányok hasonlóak, mint a bevezetőben említett reprezentatív felmérés családjaiban. Az általunk megkérdezett 39 család 69%-ában dohányzik valaki (l. 8. Táblázat) a szűk családban (a 13-16 éves korosztály 80%-ában), ezek közül 66,6%-ban dohányzik legalább az egyik szülő (a 13-16 éves korosztály 60%-ában).

	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)	Érvényes százalék (%)	Összesített százalék (%)
senki	12	30,8	30,8	30,8
1 fő	14	35,9	35,9	66,7
2 fő	8	20,5	20,5	87,2
3 fő	4	10,3	10,3	97,4
5 fő	1	2,6	2,6	100,0
Összesen	39	100,0	100,0	

8. Táblázat: Hányan dohányoznak jelenleg a szűk családban?

Az alábbiakban kiderül, hogy az anyák 41%-a, míg az apák majd 54%-a dohányzik napi rendszerességgel (l. 9. Táblázat).

	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)	Érvényes százalék (%)	Összesített százalék (%)
anya	4	10,3	14,8	14,8
apa	9	23,1	33,3	48,1
anya+apa	8	20,5	29,6	77,8
anya+apa+testvér	3	7,7	11,1	88,9
apa+testvér+nagynéni	1	2,6	3,7	92,6
testvér	1	2,6	3,7	96,3
anya+nagyszülők+nagybácsik	1	2,6	3,7	100,0
Total	27	69,2	100,0	
Nem dohányzik	12	30,8		
Összesen	39	100,0		

9. Táblázat: Ki dohányzik jelenleg a szűk családban?

Összesen átlag mennyit szívnak egy nap alatt a családban? (l. 10. Táblázat) Riasztóan hangzik, amennyiben összeadjuk, egy nap mennyi doboz fogy el egy családban.

Érték	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)	Érvényes százalék (%)	Összesített százalék (%)
0	12	30,7	30,7	30,7
1 doboz alatt	12	30,8	30,8	61,5
1-2 dobozzal	5	12,8	12,8	74,4
2-3 dobozzal	8	20,5	20,5	94,9
4-5 dobozzal	1	2,6	2,6	97,4
5-6 dobozzal	1	2,6	2,6	100,0
Összesen	39	100,0	100,0	

10. Táblázat: Összesen hány dobozzal szívnak el naponta a szűk családban?

A dohányzók 78%-a saját bevallása szerint dohányzik a lakásban is, két családban a lakás bármely részében rágyújt, aki dohányzik (l. 11. Táblázat).

	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)	Érvényes százalék (%)	Összesített százalék (%)
sehol	18	46,2	46,2	46,2
csak 1, kijelölt helyiségben	4	10,3	10,3	56,4
csak közös helyiségekben	15	38,5	38,5	94,9
bárhol, gyerekszobában is	2	5,1	5,1	100,0
Összesen	39	100,0	100,0	

11. Táblázat: Hol dohányoznak a lakásban?

A dohányzók 55,5%-a bevallotta, hogy rágyújt a gyermeke előtt. 36%-uk szerint a gyereket egyáltalán nem zavarja a füst. Többek szerint egy kicsit, vagy közepesen, és csak 3-an vélekednek úgy, hogy eléggé vagy nagyon zavarhatja a füst a gyerekeiket. Ennek ellenére a többség tesz a füst ellen, leggyakoribb az ablaknyitás.

A fenti változók közül az alábbiak alapján képeztük a **'dohányzásnak kitett veszélyeztetettség'** indexváltozót (l. 12. Táblázat).

VÁLTOZÓ	ÉRTÉKEI
Az a tény, hogy dohányzik-e egyáltalán valaki a szűk családban (azaz, aki a kisgyerekekkel együtt él)?	1 = igen 0 = nem
Hányan dohányoznak a szűk családban?	1-5 fő
Összesen hány dobozzal szívnak el a szűk családban?	1 = 1 doboz alatt 2 = 1-2 doboz 3 = 2-3 doboz 4 = 3-4 doboz 5 = 4-5 doboz 6 = 5-6 doboz
Dohányzik-e valaki a lakásban?	1 = igen 0 = nem
Hol dohányoznak a lakásban?	1 = csak 1, kijelölt helyiségben 2 = közös helyiségekben 3 = bárhol, gyerekszobában is
Rágyújtanak-e a gyerek jelenlétében otthon?	1 = igen 0 = nem

12. Táblázat: A 'dohányzásnak kitett veszélyeztetettség' indexváltozó képzése

A dohányzásnak kitett veszélyeztetettség indexváltozóján elérhető legmagasabb pontszám 17, ami szélsőséges esetnek számít. Azt jelenti, hogy a családban 5-en dohányoznak, összesen több mint 5 dobozt szívznak el egy nap alatt, s a lakásban bárhol rágyújtanak, tehát a gyerek jelenlétében is (l. 13. Táblázat).

Érték	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)	Érvényes százalék (%)	Összesített százalék (%)
0	12	30,8	30,8	30,8
2	1	2,6	2,6	33,3
3	2	5,1	5,1	38,5
4	1	2,6	2,6	41,0
5	1	2,6	2,6	43,6
6	5	12,8	12,8	56,4
7	5	12,8	12,8	69,2
8	3	7,7	7,7	76,9
9	2	5,1	5,1	82,1
10	2	5,1	5,1	87,2
11	3	7,7	7,7	94,9
14	1	2,6	2,6	97,4
15	1	2,6	2,6	100,0
Összesen	39	100,0	100,0	

13. Táblázat: A 'dohányzásnak kitett veszélyeztetettség'

4.1.2.3 A dohányzás, mint otthoni téma

A családok majd 70%-ában előkerült már a dohányzás témája a Program bevezetése előtt is, és a Program hatására (se közvetlenül, se 6 hónapra rá) sem beszélgettek többen otthon a gyerekekkel erről. Azonban a beszélgetéseket több esetben kezdeményezte a gyerek a Program bevezetését követő időszakban, mint előtte. S amint az a 14. Táblázatban látszik, a Program bevezetésének hatására a beszélgetések témája is megváltozott.

Milyen hatásai vannak a dohányzásnak?	pe/pu
Miért dohányoznak az emberek?	pe/pu
Jó-e dohányozni?	pe/pu
Milyen kellemetlen a dohányfüst.	pe/pu
Le akarja szoktatni a gyerek a szülőt.	pe/pu
Maga a gyerek nem szeretne a jövőben dohányozni.	pu
A gyerek szeretne a jövőben dohányozni, erről a szülők lebeszélnek.	pe
Egyre kevesebbet dohányoznak otthon.	pu
Az Óvodai Dohányzás Megelőzési Programról beszélgettek.	pu

14. Táblázat: Mi volt a témája a dohányzással kapcsolatos otthoni beszélgetéseknek?

A dohányzással kapcsolatos beszélgetés témái tehát annyiban változtak a Program hatására, hogy a szülők leszoktatását több kisgyerek forszírozta, s előfordult, aki arról számolt be, hogy egyre kevesebbet dohányzik.

4.1.2.4 Óvodai Dohányzás Megelőzési Program, mint otthoni téma

A Programban részt vevő gyerekek egyik szülege nyilatkozatát⁹ számításba véve a családok 62%-ában beszélgettek a gyerekekkel otthon az ÓDMP-ről. Logikusan adódó összefüggés, hogy akik nem beszélgettek erről - 1 eset kivételével - nem is tapasztaltak gyerekük viselkedésén semmi változást. Akiknél azonban előkerült a téma, a 74%-uk (17 eset) beszámolt a Programnak tulajdonítható változásokról. Ezen csoport 25%-a szerint csak a 4-6 napos intenzív Program ideje alatt beszélt a dohányzásról sokat a gyerek, azóta nem. 75% szerint tartósan, egyre inkább ellene van a dohányzásnak a gyerek: vagy a dohányzó szülőkre, ismerősökre szól, vagy amikor bárhol aktualitása van, szóba hozza; egy szülő említette, hogy a Program bevezetése óta a gyereke elmegy, ha a szülők dohányoznak; egy másik szülő arról számolt be, hogy a gyerek már nem nyúl a cigarettához, holott ezt korábban gyakran tette.

A legtöbb esetben arról számoltak be a szülők, hogy a dohányzás káros hatásaira lyukadtak ki a beszélgetés végére. A Program elemei közül a cseresznyés szimbólumot és a mese képeit említették, hogy szóba került otthon. Elkerülhetetlen artefactumnak számít, hogy a Program hatásvizsgálata is szóba került pár családban.

4.1.2.5 A dohányzás, mint attitűd

A mintában szereplő szülők egy 1-től (teljesen mértékben elutasítom) 5-ig (teljes mértékben elfogadom) terjedő skálán értékelték a dohányzáshoz való viszonyukat. A válaszoló szülők attitűdje átlag 2 (szórás 1,3), azaz inkább az elutasítás irányába tendál. Ami pedig indokaikat illeti (l. 15. Táblázat), a legtöbben károsnak tartják, mind a maguk, mind környezetük (saját gyerekük) egészségére nézve is. Tehát függetlenül attól, hogy dohányzik egy szülő, próbál, de nem tud leszokni róla („szenvedélynek” tartja), pont emiatt nem szeretné, hogy gyereke rászokjon.

Említett szempontok	Hány fő említette?
Káros az egészségre	31
Szenvedély	19
Drága	12
Zavarja a füst	11
Gyerekének is árt	6
Tolerancia a dohányzók és a nemdohányzók felé egyaránt	6
A passzív dohányzóknak is ártalmas a füst	5
Környezetszennyező	3
Feszültséget csökkent	2
Nemdohányzó családban nőtt fel, nem látott ilyen mintát, maga sosem dohányzott	1

15. Táblázat: A dohányzással szembeni szülői attitűd indokai

Ezzel összefüggő kérdés, hogy mit gondolnak a szülők a Programról.

⁹ Ami nem feltétlenül megbízható adat, amennyiben egy olyan szülőt sikerült elérni a kérdéssel, aki ritkán tartózkodik otthon, és nem tudhatja, valóban mesélt-e gyermeke, esetleg a másik szülőnek az oviban zajló Programról.

4.1.2.6 Az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program

A cseresznyés szimbólum alapvetően tetszett a szülőknek, amennyiben átlag 4,58, és 4,11-re értékelték egy 5 fokú skálán azt, ahol az 5-ös érték a „nagyon tetszik” jelentéssel bírt. A Program után közvetlenül értékelésük pozitívabb volt, amit magyarázhatunk azzal is, hogy a 6 hónappal későbbi megkérdezéskor változott a szülők személye, de azzal is, hogyha minimálisan is, de csökkent a lelkesedés. A különbség azonban ezen a kis mintán elhanyagolható.

A kérdésfeltevés, miszerint „kiragasztották-e otthon a cseresznyés matricát?”, nem bizonyult megfelelőnek¹⁰, amennyiben legalább 5 szülő azonnal igennel felelt, miközben gyerekük elveszettnek tartotta a matricát, vagy úgy emlékeznek, nem is kaptak matricát.

Ezen a módszertani kérdésen felül emelkedve összesen a családok 36%-ában lehetünk biztosak¹¹ abban, hogy a matrica felkerült a lakás valamely pontjára, amennyiben 14 családban nyilatkozott gyerek és szülő konzekvensen erről. És pont ugyanennyi esetben állítják a szülők, hogy még most (azaz a májusi megkérdezés időpontjában) is fent van a matrica. Ez relatíve soknak számít, ha figyelembe vesszük, hogy sok szülő kifejezetten megtiltja matricák ragasztgatását akárcsak a bútorokra, különös tekintettel a bejárati ajtóra.

(II. hipotézis)

A szülők 85%-a szimpatizált a Programmal már bevezetése után közvetlenül, mert „fontosnak tartja, hogy a gyerekek megtudják, hogy a cigarettázás alapvetően rossz”, a „későbbi önkorlátozás miatt”, „a jövő generáció egészségéért” kell küzdeni, „jó, hogy megtanulja a gyerek, hogy ettől nem lesz vagányabb”. Néhány ellenvélemény viszont pont azt hangsúlyozza, hogy ettől a Programtól még a társaság beleviszi majd a gyereket, illetve „korainak tartja a kezdeményezést, mert a gyerekek nem fogják fel”.

A szimpatizánsok száma azonban 92%-ra nőtt a Program bevezetése után 6 hónappal folytatott megkérdezéskor.

A szülők dohányzási szokásaira csekély mértékben, de hatott a Program, amennyiben 3 szülő számolt be arról, hogy azóta kevesebbet szív, amióta gyereke „nyüstöli”, és azt is csak a lakáson kívül teszi. Egy esetben a leszokás motivációját növelte a Program, de nem volt sikeres, mert azóta visszaszokott az illető apa.

(I. hipotézis)

Összességében elmondható, hogy az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program (céljain túlmutatva), ha kis mértékben is, de bekopogott a családi életbe is.

---

¹⁰ A későbbiekben célravezetőbb volna a „Mi történt a cseresznyés matricával?” kérdésfeltevés.

¹¹ Amennyiben hiszünk a gyerek és szülő egybehangzó, egymástól független válaszábanak.

4.1.3 ÓVODAPEDAGÓGUSOK

A folyamatértékelés része az évek óta a Programmal dolgozó óvodapedagógusok véleményének követése.

Az óvodák eloszlása országsszerte egyenetlen, ennek megfelelően a 327 óvodába kiküldött kérdőívből visszaérkező 101 eloszlása is hullámzó megyénként (l. 16. Táblázat)

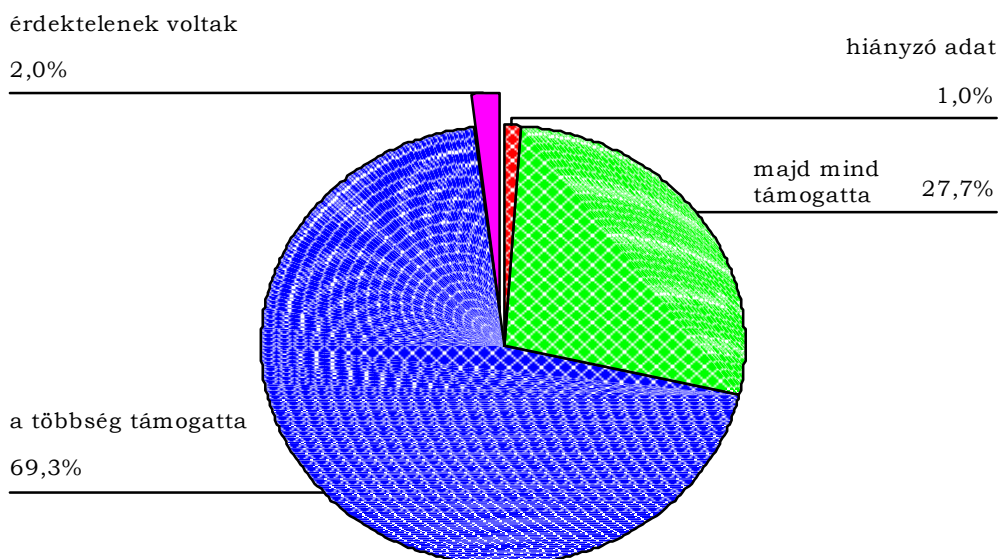
Megye	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)	Érvényes százalék (%)	Összesített százalék (%)
Baranya	3	3,0	3,0	3,0
Bács-Kiskun	28	27,7	27,7	30,7
Békés	5	5,0	5,0	35,6
Borsod-Abaúj-Zemplén	3	3,0	3,0	38,6
Csongrád	1	1,0	1,0	39,6
Fejér	2	2,0	2,0	41,6
Győr-Moson-Sopron	5	5,0	5,0	46,5
Hajdú-Bihar	5	5,0	5,0	51,5
Heves	6	5,9	5,9	57,4
Komárom-Esztergom	8	7,9	7,9	65,3
Nógrád	3	3,0	3,0	68,3
Pest	6	5,9	5,9	74,3
Somogy	1	1,0	1,0	75,2
Szabolcs-Szatmár-Bereg	3	3,0	3,0	78,2
Tolna	2	2,0	2,0	80,2
Vas	1	1,0	1,0	81,2
Veszprém	2	2,0	2,0	83,2
Zala	2	2,0	2,0	85,1
Budapest	15	14,9	14,9	100,0
Összesen	101	100,0	100,0	

16. Táblázat: Mely megyében található az óvoda?

4.1.3.1 A szülők viszonya a Programhoz

Hogyan fogadták a gyerekek szülei a Programot?

(N = 101)

Az óvónők 60%-ának benyomása alapján nem volt különbség abban, ahogy a dohányzó és nemdohányzó szülők viszonyultak a Program bevezetéséhez. A többi óvónő szerint jobban támogatták a Programot a nemdohányzó szülők.

4.1.3.2 A szülők szokásainak változása

Az óvónők 62%-a vett észre változást a szülők magatartásán, ebből 70% a szülők dohányzási szokásainak toleránsabbá válását jelezte. Akadt, ahol, leszokás is történt; illetve ígéretet tett egy-egy szülő, hogy leszokik; volt, aki újabb terhessége idején nem dohányzott; másban szégyen, rossz lelkiismeret keltődött; megint más elutasította a gyerek kérését a leszokásra vonatkozóan. Az óvónők ugyanakkor nem számoltak be olyan tiltakozásról, ami a Program működését veszélyeztette volna¹².

(I. hipotézis)

A szülők többsége tetszését fejezte ki a cseresznyés szimbólummal kapcsolatban, mert az „gyerekközeli, világos”, „hat a szülő dohányzási szokására is”, „figyelemfelkeltő, kifejező”, „az egészség-betegség jó szimbóluma”, „ötletes”, „örült a gyerek örömeinek”, „szívesen kitennék máshol is”. Összesen 3 óvónő jelzett negatív hangokat a szülők felől a cseresznyés szimbólummal kapcsolatban („hatástalan óvodáskorban a dohányzás-megelőzés”, „miért éppen a cseresznye?”, „nem figyelemfelkeltő”).

4.1.3.3 Óvodások és a dohányzás

Meglepő eredmény, hogy a 98 válaszoló óvónő közül 12-en (12%) számoltak be arról, hogy tudnak olyan óvodás kisgyerekről, aki már kipróbálta a dohányzást. Közülük 9-en csak 1 kisgyereket ismernek óvodájukban, aki már dohányzott eddigi rövid életében, hárman több ilyen gyerekről is tudnak.

A dohányzást már kipróbáló gyerekek közül összesen 5-en nagyobb gyerekekkel, dugiban, azaz szüleik tudta nélkül próbálták ki; 6 kisgyerek magától próbálta ki, s utána a szülő vagy megszidta, vagy közömbösen reagált rá. Három kisgyerekeknek saját szüleje engedte meg, hogy elszívjon egy slukkot. A legmegdöbbentőbb azonban, amikor a fogorvos szúrta ki, hogy az óvodás korú gyerek rendszeresen dohányzik, ez fogain már látszott.

4.1.3.4 A gyerekek viszonya a Programhoz

Az óvónők szerint a gyerekek általában elfogadóbb attitűddel¹³ bírtak a Program bevezetése előtt (átlag: 2,88), mint a Program bevezetése után (átlag: 1,52). Ez a különbség statisztikailag szignifikáns ($p < 0.1$).

Az óvónők szerint a többség megértette a cseresznyés szimbólum jelentését.

De vajon tetszett-e nekik? A cseresznyés szimbólum szinte minden kisgyereket megragadott. Az évek alatt már 100-as nagyságrendű gyereket nevelő 101 válaszoló óvónő közül mindösszesen csak 2 jelezte, hogy a szimbólummal volt baja kisgyerekeknek („más gyümölcssel érdekesebb volna”, „nem túl érdekes”).

A gyerekek többsége az óvónők interpretációjában azért kedveli a cseresznyés szimbólumot, mert „mosolygós, kedves a cseresznye a képen”, mert „egészséges szeretne lenni ő is”, mert „ismert, kedvelt gyümölcs a cseresznye”, mert „hazavihették, és hathattak a szülőkre”, mert „örömmel színezték megfelelő színre”.

4.1.3.5 Az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program értékelése az óvónők szerint

---

¹² Természetesen az eredményeket torzíthatja, hogy a kérdőívet visszaküldő óvónők valószínűleg elkönyvelhetnek sikereket a Program megvalósítása során, hisznek benne, elkötelezettek vele szemben, szemben esetleg az olyan óvodákkal, ahol előfordult olyan szülő, aki tiltakozott a Program ellen. Ilyenről évek visszajelzései alapján nincs tudomásunk, de ez nem jelenti azt, hogy nem kell vele számolni.

¹³ Ötfokú skálán mérve, ahol 1= teljes mértékben elutasítom, 5 = teljes mértékben elfogadom.

A Program 4 fő területének értékelése (l. 17. Táblázat) alapján kiderül, hogy a válaszoló óvodapedagógusok a Program érzékelésre és egészségi állapotra vonatkozó területeit tartják a leghatékonyabbnak.

4.1.3.5.1.1 Terület	Gyakoriság (fő)	Százalék (%)
Érzékelés	62	62,6
Személyiség	42	42,42
Egészségi állapot	64	64,64
Dohányzás	47	47,47
Hiányzó adat	2	2,02

17. Táblázat: Mely témákban növekedett a gyerekek tudásszintje?

Maguk az óvónők szakmai állásfoglalása a Program különböző eszközeiről (l. 18. Táblázat) azt mutatja, hogy összesen 3 olyan eszköz van, amit kiugróan sok óvónő (30%) elhagyhatónak érzett. Ilyenek a gyerekek számára elrettentő „Dohányos száj – plakát”, az alapvetően szülők számára készült „Kézzel készült hófénykép – plakát”, a „Nők és a dohányzás – füzet”. Magas arányban érezték feleslegesnek a Program alkotói szerint hasznos füzetet „Le akar szokni?” címmel. Összegzésképpen a szülőknek szánt anyagok hasznát látják kevesebben. Ez nagy valószínűséggel annak is köszönhető, hogy az óvónők egy része nehezebben találja a hangot a Program kapcsán a szülővel.

Eszközök	Hasznos, szükség van rá (fő)	Hasznos, de módosítást igényel (fő)	Elhagyható (fő)	Hiányzó adat (fő)
Programdoboz	84	1	5	11
Programfüzet	77	5	2	17
Cseresznyés plakát	75	2	11	13
Nagy cseresznyés matrica	82	3	6	10
Ki cseresznyés matrica	85	1	3	12
Cseresznyés puzzle	88	3	0	10
Cseresznyés színező	83	2	1	15
Cseresznyés póló	73	6	9	13
Mese – képanyag	82	3	1	15
Mese – síkbábsor	80	2	2	17
Mese – diaképsor	73	2	6	20
Mese – színező	84	1	1	15
Füstszívó pumpa	68	6	12	15
Dohányos száj – plakát	39	13	30	19
Hanggyűjtő Péter felvételei (kazetta)				
Kézzel készült hófénykép	54	4	27	16
A dohányzás egészségkárosító hatásai – füzet	67	9	5	20
Le akar szokni? – füzet	52	5	19	25
Nők és a dohányzás – füzet	37	7	35	22

18. Táblázat: Az óvónők értékelése a programdoboz eszközeiről

A kreatívabb óvónők ötleteket adtak, amit még nem tartalmaz a programdoboz, de jó lenne, ha lenne benne: társasjáték, videofilm, diafilm, több tiltó kép, rajzleprellő, ének a meséhez kapcsolódóan, egészséges fogsor, arc, gyerekeknek szóló programfüzet, póló gyerekeknek is.

4.2 KVALITATÍV ELEMZÉSEK

A kvantitatív elemzésekre elsősorban azért van szükség, hogy az értékelés eredményei könnyebben megragadhatók legyenek.

Különösen hatásvizsgálatunk jellege azonban számtalan minőségi eredményt rejt magában. Ezen tanulmány keretei között 2 esettanulmányt adunk ebből közre, amelyek színességük és szubjektivitásuk mellett a Program eredményeit erősítik.

4.2.1 Esettanulmányok

Erika, a kislány, aki a Program céljaival azonosult, „küzd” a dohányzás ellen

Erika (I 2) (7 éves) „soha nemdohányzó” családban cseperedik, szülei legalábbis nem számoltak be arról, hogy valaki leszokott volna a dohányzásról azon túl, hogy ők sem dohányoznak. Erikának nincsen testvére. Édesanyjával (44 éves) és nevelőapjával (53 éves) az óvodai Program előtt korábban nem beszélgettek konkrétan a dohányzásról. Nehéz elhinni azonban, hogy a szülői attitűd nem plántálódik át a gyermekbe. A foglalkozását tekintve orvos édesanya szerint „kevés ember van, aki időnként nem szív el egy szálát, attól nem dől össze a világ”, szerinte „az a fontos, hogy ne szokjon rá az illető”. Erika nevelőapjának (könyvkötészeten művezető) erősen dohányzást elutasító a véleménye, miszerint „Több a káros hatása a dohányzásnak. Nyereség rajta csak gazdasági, illetve, akinek ízlik. Viszont túl nagy ára van, amellett, hogy az egészségre is káros.”

Az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program kapcsán szerzett élményeiről otthon nem esett szó, Erika ugyanis keveset mesél arról, hogy mi történik vele az óvodában. Csak a nevelőapa említette otthon, hogy zajlik az oviban felmérés is a Programmal kapcsolatban, de Erika erről sem mesélt. A nevelőapa szimpatizál ezzel a Programmal, szokta „bosszantani, mikor tizenéves kislányok pöfökkelnek”. Az anya szerint szintén „nem lehet elég korán elkezdni a dohányzás-megelőzést”.

Erika nagyon értelmes, inkább introvertált kislány. Esete elsősorban nem azért érdekes számunkra, mert az ismeretei komolyan bővültek a foglalkozások hatására. Hiszen Erika – annak ellenére, hogy szülei szerint nem igen hozták szóba ezt a témát otthon – már az első megkérdezéskor remekül értelmezte a cseresznyés szimbólumot, magától megfogalmazta, hogy „a dohányzás egészségtelen”. Már akkor úgy gondolta, hogyha valaki megjelenne szobája ajtajában cigivel a szájában, azt mondaná az illetőnek, hogy „itt tilos a dohányzás!”. (Kortársainak többsége ilyen helyzetben játszana tovább, nem tenne, mondana semmit.) Pontos érzékleti asszociációkat adott a dohányzással kapcsolatban: sűrű, dohány szagú, rossz, korom ízű.

A Program bevezetése utáni közvetlen, legjelentősebb hatás egy **attitűdváltozást** hozott Erikánál, mégpedig azt, hogy aki dohányzik, azt le kellene szoktatni arról. A Program után 6 hónappal ez a hatás erősödött, amennyiben - az előző 1 alkalomhoz képest – mindhárom passzív dohányzási szituáció felvillantásakor a leszoktatás ötletét hozta megoldásként.

- „Nézd csak ezt a képet, itt a Csiszta mókus, meg három másik állat. Mit csinálnak ezek az állatok?
- **Cigaretteznak. Mindegyik, csak a Csiszta mókus nem.**
- És Csiszta mókusnak szerinted, mit kellene tennie?
- **Leszoktatni őket a cigarettázásról.**
- Lapozz, légy szíves! Itt mit látsz?
- **Hogy cigaretteznak.**
- A kislány is?
- **Ő nem.**
- S neki mit kellene tennie szerinted, itt dohányoznak a felnőttek körülötte, mit tegyen ő?
- **Szoktassa le őket a dohányzásról.**
- De hogyan kellene leszoktatni őket?
- **Hát, azt nem tudom, de ha mondjuk, szeretnek valami ételt, és mondjuk, ha szeretik a csokit. Azt mondja, hogy ne dohányozzatok, inkább egyetek valamit! Mondjuk ilyesmi.**
- Nagyon érdekeset mondtál most! Inkább egyetek helyette valamit, csokit vagy valami ilyesmit?
- **És akkor rászoknak az evésre.**

- És az jobb, ha az evésre szoknak rá?
- **Az jobb.**
- Te mit teszel akkor, ha valaki cigivel a szájában jön be abba a szobába, ahol te éppen játszol?
- **Mondjuk a babaszobámba, fönt?**
- Például.
- **Azt mondom, hogy nem szabad, és mondjuk, rajzolok egy cigarettát, ami át van húzva pirossal, és odaragasztom az ajtóra, hogy tilos. Nem szeretem, ha a szobámban dohányoznak.”**

Erika elmesélte azt is, hogy „otthon én kiraktam a cseresznyés kirakót és fölvittem a babaszobámba és a kedvenc babámnak én is tartottam ilyen „fogramot” (azaz foglalkozást a Programmal kapcsolatban). A kedvenc babámat is Erikának hívják, mert őneki is ugyanilyen a haja. A babaszobám a külön szobám.” Szóval Erika szerepjátékai között szerepel már a dohányzás-megelőzés, sőt a leszoktatás is.

Álljon itt az alapos cseresznyés szimbólum elemzése is:

- „El tudod mesélni, mi van ezen a képen?”
- **Az, hogy egy cseresznye dohányzik, és másik meg inti, hogy ne dohányozz.**
- Van-e még valami apróság, amit elmondanál a képről?
- **Az az apróság, hogy amelyik dohányzik, az szürke, mert már teljesen füstös attól a cigarettától.**
- Hol van az a füst?
- **Itt benne, azért ilyen szürke. A másik cseresznye meg szép piros. És ennek már a levele is szürkés.**
- Most arra kérek, hogy rajzolj egy cigarettázó almát.
- **Levele már teljesen barna a sok cigarettától, elszáradt. Szája már teljesen zöld. Az orra teljesen kék. És az alma pedig már ilyen narancssárga, meg barna, meg ilyen sárga, már itt kezd fekete lenni, meg itt. És már tiszta száraz színei vannak, hogy barna, meg fekete, meg vörös.**

Ez a valóban nagyon kifejező rajz mindent elárul arról, hogy Erikára milyen erős volt a Program, annak ellenére, hogy ezt a témát szülei otthon nem különösebben firszírozták.

Egy teljesen más szituációban nevelkedő kisgyerek (I 36) szintén sajátos küzdelmét mutatja a következő esettanulmány.

Laci, aki azt mondja „jól van, te cigizzél a konyhában, én meg becsukom az ajtót.”

Egyfajta bölcsesség van ebben a spontán megnyilatkozásban, amit Laci hosszas vívódás után tudott kimondani.

Laci (5;4) szülei első találkozásunk alkalmával éppen válófélben voltak. Az édesanya nem dohányzik, de az egy ideig még velük lakó édesapa dohányos. Nem szív sokat, kevesebb, mint egy dobozzal naponta, de azt a lakásban bárhol, a gyerek jelenlétében is. Otthon volt már beszédtema a dohányzás, konkrétan arról beszélgettek, mert Laci azt állította, hogy szeretne majd dohányozni (mint ahogyan édesapja is), amiről persze édesanyja már most igyekszik őt lebeszélteni. Az anya teljes mértékben elutasítja a dohányzást, mondván, hogy „káros az egészségre”.

A Program bevezetése utáni találkozásunkkor az anya már arról számolt be, hogy otthoni beszélgetéseik során inkább az került elő, hogy miért dohányoznak az emberek.

Az anya érezte a Program hatását Lacin: „egyre jobban a dohányzás ellen van, s sokszor rászól az apukájára, hogy ne cigarettázzon”. Meg is volt a Programmal elégedve, mert ez

támogatja az ő attitűdjét is, „szerinte azt tanulják meg ezzel a gyerekek, hogy ettől nem lesznek vagányak, ha dohányoznak, tehát a Program a jövő generáció egészségéért tesz”.

Laci első alkalommal, mikor találkozott a cseresznyés szimbólummal, már értette a lényegét, a piros cseresznye (amit ő akkor még meggynek nevezett) „hogya ne cigizzen, azt mutatja”. A szürke cseresznyére azt mondta, hogy az „rossz, rossz ízű, nem igazi”, észrevette az apróbb különbségeket, amik a piros és a szürke cseresznye szárain, levelén találhatók.

Második alkalommal változott a cseresznyés kép értelmezése, érezhetően megmozgatta Lacit, hogy az óvodában olyasmit tanult, ami összeegyeztethetetlen azzal, hogy az ő apukája dohányzik:

- „Mesélj már nekem erről a képről egy kicsit.
- **Ő nem tudja abbahagyni a cigit. Ő meg mutassa, hogy nem szereti a cigizést.**
- Van-e még valami érdekes ezen a képen?
- **Ez azért beteg, mert itt szürke van itt, meg kék, zöld.**
- És mitől lett ott olyan szürke?
- **Azért, mert sokat cigizett.”**

Harmadik alkalommal pedig már az „egészséges” elvont fogalma is megjelenik spontán megnyilvánulásként:

- Mi van ezen a képen?
- **Az, hogy ez cigizik, ez rossz, ez meg egészséges.**
- És az miért rossz?
- **Mert szivarozik, vagy cigizik.**
- Mi az, amit még el tudsz mondani erről a képről?
- **Cseresznye, finom.**
- Másik is finom?
- **Nem.**
- Hogyhogy?
- **Megrohadt.**
- Miért rohadt meg?
- **Azért, mert cigizik.**
- Na, tudsz-e még valamit erről a képről mesélni?
- **Ennek fekete a levele, meg zöld, itt meg egészen zöld. Ez egészséges, ez meg rossz.**

Érdekesen alakult a passzív dohányzási helyzetekre adott válasza is Lacinak. A passzív dohányzás áldozata volt ő kisgyerekkorától kezdve, s mielőtt még nem hallott volna arról, hogy ez rossz dolog, magától nem gondolta, hogy tennie kellene valamit ilyen szituációban. Szerinte a kislánynak, aki körül sok felnőtt dohányzik, nem kellene mást tenni, mint „nézni ezt a füzetet, és feladatot csinálni”. Majd kiderül, hogy a kisgyerekek arra is emlékszik még, amikor a nagypapája ugyanezt csinálta:

- „Jó. Te mit teszel akkor, ha valaki cigivel a szájában bejön a te szobádba, ahol játszol?
- **Apa jön be mindig cigizni.**
- És mit teszel olyankor?
- **Akkor én nem mondok neki semmit, hadd cigizzen. De mindig cigizik. A papám, az sokat cigizett.**
- A nagypapád?
- **De már nagyon öreg, van kocsija, és Zastava.”**

Második találkozásunkkor, a Program hatására, már egészen másképp reagált Laci a feltett kérdésre:

- „Lacikám, ha ahol te éppen játszol, oda bejön valaki cigivel a szájában, akkor te mit teszel?
- **Azt mondom, jól van, te cigizzél a konyhában, én meg becsukom az ajtót.”**

Harmadik alkalommal pedig megerősödik az is, hogy otthon már nem lehet mindenhol dohányozni, csak a konyhában.

- „Nem ragasztottad ki otthon ezt a matricát?
- **De igen, a hűtőre.**
- És akkor nálatok ott nem szabad dohányozni, a konyhában?
- **Nem, apa mégis dohányozik. Rászóltunk pedig. Az egyik liftben sem lehet, mert ott van a képen.**
- ...
- Szóval rászóltál apára, és mégis dohányzik? És mit mond, miért dohányzik?
- **Nem tudom.**
- Ő már nem lakik veled, ugye?
- **De szoktunk találkozni vele.**
- És akkor szokott dohányozni?
- **Csak egy keveset.”**

De hogy mennyire nehéz konfliktust jelent Lacinak, hogy vannak ismeretei a dohányzásról, édesapját ugyanakkor bizonyos rendszerességgel látja dohányozni, az a következő párbeszédéből derül ki.

- ...”A mókusnak mit kellene csinálnia szerinted? Ott cigiznek a többiek körülötte...
- **Mondja, hogy nem szabad cigizni, mert belemegy a rossz levegő a tüdődbe, és kiveszi a szájukból a cigit. Minden nap csak egyet lehet elszívni, nem ilyen sokat.**
- Hogyan? Úgy lehet cigizni?
- **Nem lehet cigizni.**
- De úgy lehet, hogy minden nap csak egyet?
- **Igen. Ezt is mondja nekik.**
- Nézd csak meg ezt a képet is. Mi történik itt?
- **Cigiznek.**
- Cigiznek a nénik? És a kislány is cigizik?
- **Nem.**
- Neki mit kéne tennie, ott cigiznek körülötte...
- **Rászólni.**
- ...
- Arra vagyok kíváncsi, hogy te mit teszel akkor, hogyha valaki...
- **Cigizik.**
- Így van, abban a szobában, ahol te játszol.
- **Semmit, kiveszem a szájából és kidobom a kukába, égve. Felégetem a kukát.**
- Az jó lesz neked?
- **Nem, előtte eloltom.**

A feszültség a tetőfokára hág, gyerek legyen a talpán, aki vívódás nélkül megoldja a kérdést. Ez a kérdés majd akkor oldódik meg, amikor Laci serdülőkorba érvén azt mondja az őt cigivel megkínáló társainak, hogy köszönöm, nem. Ezt ez a program nem tűzi ki célul, mert addig még sok a dohányzás ellen ható tényezőnek kell érnie Lacit, hogy ne akarjon majd apja után ő is e káros szenvedély rabjává válni. De az első lépést megtették az óvónők.

5 KONKLÚZIÓ

5.1 Az eredmények összegzése

5.1.1 Hatásvizsgálat

1. A gyerekek megismerték és elfogadták a cseresznyés szimbólum jelentését. Értelmezésének színvonala nőtt a Program hatására és 6 hónappal a Program bevezetése után sem csökkent a gyerekek válaszaira alapozva.
  2. A gyerekek életkori sajátosságaiknak megfelelő szintű információkat kaptak, amennyiben a Program bevezetése után helyes összefüggéseket tudtak felidézni a dohányzásról és annak hatásairól a mese története, a Program eszközeinek (füstszívó pumpa) közvetítése kapcsán. A feltételezeten dohányzó mókus potenciális tünetei között több relevánsat említettek a Program után. Egyre reálisabb asszociációkat adtak a dohányzással összefüggésben a Program bevezetésének hatására.
  3. A passzív dohányzás kényszere elleni, tudatos aktív fellépés kezdett kialakulni a gyerekekben, amennyiben szenzitívebbé váltak a dohányzás tényével kapcsolatban (a klinikai vizsgálat és szüleik beszámolói alapján is) és a passzív dohányzás három különböző, de legfőképp a legéletszerűbb szituációjában több releváns, elkerülő választ adtak a Program bevezetése után közvetlenül és ez nem csökkent 6 hónappal később sem.
  4. Helyes értékrend, egészségmagatartás és attitűdök alakultak ki a gyerekekben, amennyiben szenzitívebbé váltak a dohányzás témájára, s nagyobb százalékuk utasította el a dohányzást a Program bevezetése után közvetlenül a Program előtti állapothoz képest, ez csak nőtt (100%-ra) 6 hónap múlva.
- I. A Program kitűzött céljain túl a Program bevezetésének hatására a szülők egy részének (összesen 4-nek) toleránsabbá váltak dohányzási szokásai.
  - II. A családok 36%-a – azonosulva a Program céljaival - kitette a cseresznyés matricát a lakás valamely részére.

5.1.2 Folyamatértékelés

Az óvónők beszámolói alapján:

- a) 98-ból 12 óvodában van olyan gyerek (vagy több), aki már kipróbálta a dohányzást. Ami megerősíti az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program szükségességét.
- b) A gyerekek összességében élvezik a Programot, tetszik nekik a cseresznyés szimbólum.
- c) A gyerekek dohányzással kapcsolatos attitűdje negatívabb irányba tér el a Program hatására.
- d) A Program területei közül az érzékelés és az egészségi állapot erősebb, mint a személyiséget fejlesztő, illetve a dohányzással kapcsolatos terület. Elképzelhető, hogy ezzel függ össze az is, hogy a füstszívó pumpa jelentőségét (ez az eszköz közvetítené a legtöbb információt a dohányzással kapcsolatban) az óvónők 20%-a nem érzi, elhagyhatónak tartják, vagy megváltoztatását szeretnék. Ennek az eszköznek a használatához feltétlenül szükséges a pedagógus-továbbképzésen való részvétel, a Programfüzet leírása alapján nehezebben megtanulható a pontos használata. Megfontolandó tehát a jövőben több továbbképzést indítani azok számára is, akik már művelik a Programot.
- e) Az óvodák 97%-ában a szülők többsége támogatja a Programot.
- f) Az óvónők 62%-ban vettek észre változást a szülők dohányzási szokásaiban, elsősorban toleránsabb szokásokat értve ez alatt, nem leszokást.

5.2 Megfontolások

A cseresznyés szimbólum egyértelműen megragadó, és érthető szimbóluma a dohányzás és passzív dohányzás ellen való védekezésnek. Az óvodás és még a kisiskoláskorú gyerekek számára is érdekesebb, figyelemfelhívóbb ez a kép, mint az elsősorban felnőtteknek szóló áthúzott, vagy kettétört cigaretta szimbóluma. Javasolt tehát ennek terjesztése, a lehető legtöbb úton, hogy szélesebb körben érje el célját.

A Programhoz kapcsolódó pedagógus-továbbképzések további intenzív terjesztésére azért van szükség, hogy az óvónők még alaposabban megismerkedjenek a Program célkitűzéseivel, s választ kapjanak azokra a kérdésekre is, hogy mit lehet kezdeni a szülőknek szóló prospektusokkal.

A Program eszköztárának egy darabjára hívom fel még a figyelmet, nevezetesen az ijesztőnek ható Dohányos szájra. A modern dohányzás-megelőzési programoktól távol áll az ijesztgetés, a rákos tüdők mutogatásának ideje lejárt. Az információátadás célja azonban nem szenvedhet csorbát, csak azért, mert valami ronda, és visszataszító. Ha nem látja a plakáton a gyerek, milyen lesz a foga, szája egy dohányosnak, ha elég kitartóan szívja a füstöt, majd látja élőben, esetleg rokonai körében, azzal a különbséggel, hogy nem feltétlenül fogja érteni egy ideig ezt az ok-okozati összefüggést.

Pszichológusként relevánsabbnak érzem kiemelni azt az ijedtséget, amit a Program annak kapcsán okoz egy olyan gyerekben, akinek dohányoznak a szülei, hogyha a gyerekben asszociálódik a dohányzás ténye és a dohányzás okozta betegségek lehetősége, akkor rövid úton eljut odáig, hogy az ő szülei is megbetegedhetnek, meghalhatnak. A halál fogalma ebben az életkorban még nem letisztult, s erős szorongást okozhat. Ez a téma elkerülhetetlen, ha a Program problémás pontjairól beszélünk. Az óvónőknek különösen figyelmesen kell kezelni az olyan gyerekeket, akiket ez mélyebben megérintett.

Summa summarum

A Program evaluációja nem egy végső summázat, hiszen a vizsgált gyerekek (családok) száma nem számottevő, a vizsgált minta nem reprezentatív, ennek ellenére vonhatunk le az eredményekből következtetéseket. Ezek szerint az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program célkitűzéseit rövid távon (azaz a megvalósítás után 6 hónapon belül) feltétlenül teljesíti, hosszabb távú hatását (azaz az eredményességét) a gyerekek iskolai utánkövetésével kell majd mérni.

Túl a dohányzás-megelőzésen egy lingvisztikai kérdés merült fel bennem: oda mikor jut el nyelvünk, hogy a bútoráruházakban már nem **dohányzóasztal**nak nevezik azt a 4 lábú tároló alkalmatosságot a szoba közepén, ahol jobb esetben a távirányítót, az újságot vagy a rágcsálnivalót tartjuk. „Dohányzáskultúránk” túlságosan erősen magába szívta a nikotint, nehéz tőle szabadulni.

6 IRODALOM

- ASZMANN A. (szerk.): *Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása*. A WHO nemzetközi felmérésnek magyar nyelvű beszámolója. OGYEI, Bp. 2003 (megjelenés alatt)
- ATKINSON, R.L., ATKINSON, R.C., SMITH, E.E., BEM, D.J., NOLEN-HOEKSEMA, S. (1999) *Pszichológia*, Osiris Kiadó Budapest
- BABBIE, E (1995) *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*, Balassi Kiadó Budapest
- COOK, T.D., LEVITON, L.C., SHADISH, W.R.JR. (1985) *Program evaluation*, In: Lindzey G., Aronson, E. (Eds.), *Handbook of social psychology*. 3. ed. Random House.
- DEMJÉN T. (1994) *Dohányzás prevenciós modellkísérlet óvodában*, in: *Egészségnevelés XXXV. évf. márc-ápr.*
- A dohányzás hatása a halandóságra Magyarországon (1970-1999)*, (2002) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- LEE J. (2003) Opening speech, 12th World Conference on Tobacco or Health, Helsinki
- NÉMETH Á. (2003) Global Youth Tobacco Survey. Hungary National Report (megjelenés alatt)
- PIAGET, J. (1970) *A problémák és a módszerek*, in: Kiss Á. (szerk.) *Válogatott tanulmányok*, Gondolat
- TISTYÁN L., FÜZESI ZS., TÁRNOK M. (1999) *A dohányzás jellemzői* in: *Dohányzás és Alkoholfogyasztás*, FACT Intézet Pécs
- VÉGH E., KISS É., FERENCZI L., PINTÉR M. (2000) *Budapesti óvodások passzív dohányzási prevalenciája* in: *Egészségnevelés 2000*. 4. szám
- WINNICOTT, D.W. (1971) *Playing and Reality*. London Tavistock Publications
- <http://w3.enternet.hu/dohany>

7 APPENDIX

1. Appendix

Csukás István: Csiszta mókus négy élete

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy nagy erdő, a nagy erdő sarkában volt egy nagy fa, a nagy fában volt egy odú, ott éldegélt Csiszta mókus. Fényes volt a bundája, ami nem is csoda, hiszen állandóan tisztogatta, ezért is hívták Csiszta mókusnak, ami azt jelenti, hogy tiszta, de mivel egy kicsit selypített, mindig csisztnak mondta, ezért ragadt rá ez a név.

Egy nap Csiszta mókus egyedül maradt az odúban, a testvérei és a szülei már elindultak az erdőbe mogyorót, fenyőtobozt, s egyéb finom mókuscsemegét keresni. Csiszta mókus utánuk kiáltott, hogy mindjárt megyek én is, csak előbb még megtisztogatom a bundámat.

Ahogy tisztogatta, meg fényesítette a bundáját, egyszer csak nagy vihar támadt! Zúgott a szél, hullt az eső, a fák hajlongtak, recsegték-ropogtak, az esőcseppek kopogtak a leveleken. Dörgött az ég és hatalmas villámok csapkodtak a felhőkből.

Csiszta mókus remegve kuksolt az odú mélyén, az orrát se merte kidugni, a fülét is befogta, a szemét is becsukta. Egy hatalmas villám belecsapott a fába! A fa kigyulladt, égett füstölögve. A füst beömlött az odúba, Csiszta mókus fuldokolva köhögött.

„Ennek fele se tréfa! – gondolta. „Ebben a füstben meg lehet fulladni!” Szédült a feje, émelygett a gyomra, a tüdeje feszülve kinlódott a füsttől, vagyis nagyon rosszul érezte magát. A nagy hőségben kezdett kiszáradni a bőre, meg a torka is.

„Menekülj, Csiszta mókus! Menekülj a friss levegőre!” – biztatta magát és kimászott az odúból. A fa törzse parázslott, égette a talpát, amíg lebotaldozott a fáról. A földet forró hamu lepte el, ugrálva futott kifelé az erdőből. Mikor kiért a leégett erdőből, leült pihenni egy kicsi csermely partjára. A csermelyben halkán csobogott a víz, Csiszta mókus száraz torokkal nagyokat nyelve rájött, hogy szomjas. Lehasalt a csermely vizére és nagy kortyokban itta a hűs, tiszta vizet. „Ez jól esett!” – sóhajtott fel elégedetten. Majd rájött, hogy éhes, ami nem is csoda, a nagy tűzben és menekülésben elmaradt a reggeli! Fürkészt szemmel kutatgatott a nagy füben valami enniváló után. Ide lépett, oda ugrott, de nem talált semmi mókusnak valót. „Nem baj!” – gondolta. „Ha nincs mogyoró, meg toboz sincs, keresek valami mást!” Kotorászott a földön, s talált is egy piros bogyót. Megszagolta, megízlelte egy picit beleharapva, majd megállapította, hogy egészen jó íze van és bekapta a piros bogyót. Tovább kutatott és talált egy fehér gyökeret. „Hm. Ezt is kipróbálom!” – mondta és beleharapott a fehér gyökérbe. A gyökér keserű volt, Csiszta mókus kiköpte. „Ez nem jó! Keserű.” Ahogy így kutatgatott, meg ízlelgetett, meg kóstolgatott, elért egy rét szélére. A rét szélén állt egy kis ház. Csiszta mókus kíváncsian nézte: „Vajon ki lakik benne? Legjobb lesz, ha óvatosan megközelítem. Azután meg óvatosan bekukkantok.”

Így is tett, óvatosan megközelítette a házikót és óvatosan bekukkantott az ajtón. Elámult a csodálkozástól, mert a házikóban közepén ült egy nagy kalapú ember, körülötte meg egy szarka, egy nyuszi és egy sün volt! A nagy kalapú ember mosolyogva szólalt meg.

- Gyere be, gyere be bátran!

Csiszta mókus belépett a háza, majd tétován megkérdezte.

- Te ki vagy?

- Én vagyok a gyógyító ember! – hangzott a válasz. – Ők pedig a betegeim és barátaim: a szarka, a nyúl, a sün.

Csiszta mókus most látta, hogy a szarkának lóg egy kicsit a szárnya, a nyuszinak merev az egyik lába, és a süninek meg van dagadva az orra.

- Látom – motyogta Csiszta mókus. – Ő a szarka, ő a nyuszi, ő a sün!

Majd félénken megkérdezte a nagy kalapos embert.

- És én ki vagyok? Mondd meg, ha olyan okos vagy!

A nagy kalapos ember mosolyogva bólogatott.

- Megmondom. Nagyon fontos, hogy mindenki tudja magáról, hogy kicsoda! Nagyon fontos! Mert ha már tudja magáról, hogy kicsoda, akkor megtalálja a helyét a világban. És aki megtalálja a helyét a világban, az megtalálja az örömet is, vagyis boldog lesz! Csiszta mókus kicsit türelmetlenül vágott közbe.

- Mondd meg gyorsan, hogy ki vagyok!

A nagy kalapú ember összehúzta a szemét.

- Mondom, mondok. Ahogy így elnézlek, te egy ijedt mókus gyerek vagy! Mintha valami nagy veszedelemből menekültél volna! És mintha egy kicsit kifecamodott volna a lábad! Semmi baj, mindjárt meggyógyítom. Gyere közelebb, ne félj! Csiszta mókus közelebb ment. A gyógyító ember egy fehér kendővel bebugyolálta Csiszta mókus megrándult lábát.

- Így ni! Ez majd jól megfogja, és melegen tartja. Most pedig egyél egy kis finom mogyorót. Szereted a mogyorót, ugye?

Csiszta mókus szaporán bólogatott, hogy nagyon szereti a mogyorót! A kalapos ember egy kis kosárkában adott neki mogyorót. Csiszta mókus vígan elropogtatta. A szarka kíváncsian figyelte a fényes szemével.

- Honnan menekültél?
- Az erdőből, a tűzből! – mondta Csiszta mókus két ropogtatás közben.
- Jaj! – riadozott a nyuszi. – Milyen volt a tűz?
- Forró. Meg füstös, meg kormos – felelte Csiszta mókus.
- És nem féltél? – kérdezte a sün.
- De! Nagyon féltem – ismerte be Csiszta mókus.
- És mit csináltál? – faggatta a sün.
- Félttem. Futottam. Közben köhögtem. Csiszta mókus mosolyogva nézett rájuk. – De most már nem félek. Meg nem futok. Meg nem köhögök. Mert itt vagyok közöttetek! És azt is tudom, hogy ki vagyok! És azt is tudom, hogy nem vagyok egyedül. És ez nagyon jó!
Vidáman összenevettek, mint a régi jó barátok! A kalapos ember elégedetten nézte a kis társaságot, nagyon jól tudta, hogy a nevetés, a vidámság a gyulladás biztos jele! Mert aki nevet, az már kevesebbet gondol a betegségre, s aki kevesebbet gondol a betegségre, az már félig meg is gyógyult! Hangosan így szólt.
- Most pedig mindenki keresse meg a helyét, ahol majd aludni fog! Én elmegyek egy kis időre.
Ahogy elment a kalapos ember, Csiszta mókus körülnézett a házikóban. Meglátott egy lapos fűzfakosarat. Odament s így szólt.
- Ez pont jó lesz! Ez lesz a hálólhelyem.
Mérgező tüszőgést hallott a háta mögül.
- Nem jó! Ez nem a te helyed. Ez az én helyem – mondta tüszőgve a nyuszi. – Én voltam itt előbb és én választottam előbb.
Csiszta mókus barátságosan nézett vissza.
- Ha tied, akkor a tied. Keresek másik helyet.
Keresett, kutatott s talált egy régi szalmakalapot.
- Ez pont jó lesz! – mondta. – Ez lesz a hálólhelyem.
Mérgező cserregést hallott a háta mögül.
- Nem jó! Ez az én helyem!
A szarka cserregett és gyorsan beleült a szalmakalapba.
Csiszta mókus a fejét ingatva mondta.
- Ha te helyed, akkor a te helyed. Keresek másikat.
Keresett, kutatott s talált is egy papírral tele dobozt.
- Ez pont jó lesz! – mondta. – Jó puha.
Mérgező szuszogást hallott a háta mögül.
- Nem jó! Ez a puha az enyém! – mondta a sün szuszogva s gyorsan bemászott a dobozba.
- Hát akkor én hol aludjak? – sóhajtott fel bánatosan Csiszta mókus.
Nézte a nyuszi a fűzfa kosárból, nézte a szarka a szalmakalapból, nézte a sün a dobozból. Először a nyuszi szólalt meg.
- Tényleg, hol aludjon? Mindenkinek van helye, csak neki nincs!
- Húzd ki a szekrényfiókot! – javasolta a szarka.
- Gyere, odaadom a fele papírt! Béleld ki a fiókot – mondta a sün.
Csiszta mókus újra vidám lett, a bánatot mintha elfűjták volna! De hiszen őt itt szeretik! És mindenki segíteni akar!
- Köszönöm! – suttogta. – A fiók nagyon jó hely lesz! És egyedül az enyém! És olyan, mint egy odú.
- És magadra is húzhatod, illetve tolhatod, ha egyedül akarsz lenni! – rikkantotta a szarka.
Egymásra mosolyogtak s lassan elaludtak. Csend lett, csak a szuszogás, makogás, cserregés hallatszott.
Így éltek, éldegéltek a kis házban, barátságosan, szeretetben! Mindenkinek megvolt a helye, de azt is érezték, hogy a házikó a közös helyük, vagyis mindenkié! A gyógyító ember elégedetten figyelte őket, ahogy segítették egymást a mozgásban, a gyógyulásban. A nyuszi és Csiszta mókus a szarkát taníttatta repülni. Mégpedig úgy, hogy a nyuszi felült a székére, Csiszta mókus meg a földről felnyújtotta neki a szarkát. A nyuszi meg feltette az asztalra.
- Hajrá! Most repülj! – biztatták.
A szarka billegve lerepült az asztalról a földre.
- Tudok repülni! – cserregte büszkén.
- És az én lábam is erősödik közben! – makogta a nyúl.
- Meg az enyém is erősödik! – hengegett Csiszta mókus. – Olyan erős, mint a vas!
- Meg mindnyájan szívjuk a jó levegőt! – vigyorgott a sün.
Kacagva, nevetve mondogatták, hogy mi minden jót lehet még csinálni a jó levegővel. Olyan volt, mintha egy új játékot találtak volna ki.
- Ne füstöt szívj, jó levegőt! – kezdte újra a sün.
- A füst mérgezi a tüdőt! – mondta a nyúl.
- Aki mozog, már nem beteg! – cserregte a szarka.

- Egészséges minden gyerek! – fejezte be Csiszta mókus.

Mikor a végére értek, csodálkozva néztek egymásra.

- Ez olyan, mint egy vers! – jelentette ki a nyúl.

- Milyen vers? – kérdezte a szarka.

- Gyógyító vers! – mondta bölcsen a sün.

Telt az idő, múlt az idő, minden reggel elszavalták a gyógyító verset s talán ezért, de mindnyájan teljesen meggyógyultak. A szarka tudott repülni, a nyuszi ugrálni, Csiszta mókus fára mászni és a süneinek lelohadt a dagadt orra! Egy reggel ám történt valami, nagyon rossz történt! A gyógyító ember elment hazulról, járta az utat, figyelte, hogy hol van beteg állat. Alighogy elment, két gonosz képű, szakállas tolvaj lopakodott a házhoz. Benéztek az ablakon s látták, hogy nincs otthon a kalapos. Csúnyán röhögve besurrantak az ajtón. Csiszta mókus fel sem tudott ocsúdni, mikor gyorsan elkapták s beledugták egy ládába. Ugyanilyen gyorsan megfogták a szarkát, a nyuszt és a sünit is és beledugták a ládába. Az egyik torzonborz lezárta a láda fedelét s két oldalt fogva a ládát, elinaltak. A tolvajok háza egy bozótban volt, egy piszkos, elhanyagolt faház. A faházban kinyitották a ládát, de előbb jól bezárták az ajtót, s az állatok kimásztak. Rögtön megcsapta az orrukat a bűz, az állott cigarettafüst, a ház tele volt csikkekkel, hamuval, porral és piszokkal. Mivel a tolvajok egyfolytában dohányoztak, fújták a füstöt, mint a gyárkémény! Most is ott lógott a szájukban a cigaretta, még a ruhájuk, de még a bőrük is bűzlött a cigarettafüsttől.

- Hehe! – röhögött a soványabbik tolvaj. – Kértek egy slukkot? Egy szippantást? Na?

És feléjük nyújtotta az égő cigarettát. Csiszta mókus rémülten hátrált, a többiek is az orrukat fintorgatták.

- Várj a cigivel, az idomítás később jön! – mondta a dagadt tolvaj. – Először elmondom, hogy miért vagytok itt. Először is foglyok vagytok, vagyis rabok! És azért vagytok itt, mert művészeket faragunk belőletek. Mégpedig cigarettázó művészeket! Hehe! Az lesz ám a világszám! A cigarettázó nyúl! A cigarettázó mókus! A cigiző sün! A cigiző szarka! Haha! Óriási produkció! El is kezdjük az idomítást.

Elővett egy cigarettát s rágyújtott.

- Tátsd ki a szád! – mondta Csiszta mókusnak.

Csiszta mókus a fejét rázta, hogy nem tájta.

A dagadt tolvaj gonoszul megfogta Csiszta mókus fejét, megszorította a füle tövével, mire az fájdalomban kitérte a száját. A dagadt tolvaj gyorsan beledugta a cigarettát.

- Szívjad! – s megint megszorította a fejét.

Csiszta mókus fuldokolt a füsttől, köhögött, a szemébe könny szökött. A dagadt tolvaj legyintett.

- Majd holnap folytatjuk! Van idő. Gyerünk, nézzünk körül a faluban, hogy mit lehetne még lopni.

S kimentek a faházból és jól bezárták az ajtót. Csend volt, az állatok hallgatóztak.

- Elmentek! – suttopta a szarka.

- Mi is menjünk! – könnyögött a sün.

- Szökjünk meg! – mondta a nyúl.

- Megszökünk! – jelentette ki Csiszta mókus.

- De hogyan szökjünk meg? Bezárták az ajtót! – mondta szomorúan a sün.

Csiszta mókus körbejárt a szobában, de nem volt sehol egy nyílás, nem volt sehol egy lyuk! Megállt és diadalmasan mosolygott.

- Megvan! – rikkantotta. – Alagutat ásunk! Ott a fal tövében.

Nekiláttak, ástak, kapartak, kotortak és lapátoltak, az alagút egyre hosszabb lett s egyszer csak kint voltak a házból!

- Szabadok vagyunk! – kiáltott fel Csiszta mókus. És hatalmasakat lélegzett a friss levegőből. A többiek is követték, jól

kiszellőztették a tüdejükből a cigarettafüstöt. Mikor már tele volt a tüdejük jó levegővel, megszólalt a nyúl.

- Hova menjünk?

- Az erdőbe! – mondta Csiszta mókus. – Gyertek utánam, mutatom az utat!

Mentek, mentek, míg elértek az erdő szélére. Csiszta mókus örömmel nézte, hogy az erdő újra kizöldült!

- Itt vagyok! – suttopta. – Visszajöttem! Sok-sok tapasztalatot szereztem! Bár még mindig kicsi vagyok, de máris négy életem volt. Bizony! Először volt a tűz. Azután megtudtam, hogy ki vagyok. Azután voltam beteg. Azután fuldokoltam a füstben. De minden jó, ha a vége jó!

A többiek ámulva hallgatták Csiszta mókust.

- Nahát! Micsoda okos! – ámuldozott a szarka!

- Nekem is négy életem volt? – kérdezte a sün.

- Neked is! Együtt voltunk a rosszban! Együtt leszünk a jóban! – nevetett rá Csiszta mókus.

S hatalmasakat lélegezve a jóízű erdei levegőből, cserregve, meg makogva, szuszogva meg lihegve bementek a kizöldült erdőbe.

Vége

2. Appendix

NYILATKOZAT 1.

Hozzájárulok ahhoz, hogy az Országos Egészségfejlesztési Központ munkatársai gyerekemről, név:..... videofilmet és hangfelvételt készítsenek az óvodában az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program hatásvizsgálata céljából. Kijelentem, hogy nincs és a jövőben sem lesz sem anyagi, sem más jellegű igényünk a filmmel kapcsolatban.

Város: ..... 2002. ....

Szülő (olvasható) neve: ..... aláírása: .....

Szülő (olvasható) neve: ..... aláírása: .....

A személyiségi jogok tiszteletben tartása érdekében az adatokat névtelenül használjuk csak kutatási célokra. OEFK

➔ Itt egy másik kép is, mit csinálnak a felnőttek, mi van a szájukban? Mit tegyen a kislány, akit a képen látsz?

magától mondja - **segítő kérdésre mondja**

.....
.....
.....

➔ Te mit teszel, ha otthon valaki cigivel jelenik meg abban a szobában, ahol éppen játszol?

.....
.....
.....

➔ Ha ez a mókus elszívna egy cigarettát, hogy érezné magát? Bővebben?

.....
.....
.....
.....

➔ Ennek az érzésnek, ha színe volna, milyen volna?

.....

➔ Ha szaga volna, milyen volna?

.....

➔ Ha íze volna, milyen volna?

.....

➔ Rajzolj le egy cigarettázó almát!

➔ Most mutatok neked egy képet, ahol egy hasonló mókust láthatsz. Mi történik a képen? Mit csinálnak az állatok? (esetleg: Mi van a szájukban? segítő kérdésként) Mit tegyen a mókus szerinted?

.....
.....
.....

➔ Itt egy másik kép is, mit csinálnak a felnőttek, mi van a szájukban? Mit tegyen a kislány, akit a képen látsz? **magától mondja** - **segítő kérdésre mondja**

.....
.....
.....

➔ Te mit teszel, ha otthon valaki cigivel jelenik meg abban a szobában, ahol éppen játszol?

.....
.....
.....

➔ Mi történt volna a mesében a mókussal, a sünnel, a nyúllal és a szarkával, ha a tolvajok házában maradnak?

.....
.....
.....

➔ Emlékszel a füstszívós pumpára?

emlékszik fejből – bemutatásra emlékszik – nem emlékszik

➔ Mit csinált vele az óvó néni?

.....
.....

➔ Mi történt a vattával? Miért?

.....

➔ Ha ez a mókus elszívna egy cigarettát, hogy érezné magát? Bővebben?

.....
.....
.....
.....

➔ Ennek az érzésnek, ha színe volna, milyen volna?

.....

➔ Ha szaga volna, milyen volna?

.....

➔ Ha íze volna, milyen volna?

.....

➔ Rajzolj le egy cigarettázó almát!

➔ Emlékszel-e még a „Csiszta mókus 4 élete” c. mesére? Meséld el nekem, kérlek, mert azt hallottam, hogy ez egy nagyon érdekes mese! Ezek a képek segíthetnek.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

➔ Most mutatok neked egy képet, ahol egy hasonló mókust láthatsz. Mi történik a képen? Mit csinálnak az állatok? (esetleg: Mi van a szájukban? segítő kérdésként) Mit tegyen a mókus szerinted?

.....

.....

.....

➔ Itt egy másik kép is, mit csinálnak a felnőttek, mi van a szájukban? Mit tegyen a kislány, akit a képen láatsz? **magától mondja** - **segítő kérdésre mondja**

.....

.....

.....

➔ Te mit teszel, ha otthon valaki cigivel jön be abba a szobába, ahol éppen játszol?

.....

.....

.....

➔ Mi történt volna a mesében a mókussal, a sünnel, a nyúllal és a szarkával, ha a tolvajok házában maradnak?

.....

.....

.....

→ Emlékszel a füstszívós pumpára?

emlékszik fejből – bemutatásra emlékszik – nem emlékszik

→ Mit csinált vele az óvó néni?

.....
.....

→ Mi történt a vattával? **Miért?**

.....

→ Ha ez a mókus elszívna egy cigarettát, hogy érezné magát? Bővebben?

.....
.....
.....
.....

→ Ennek az érzésnek, ha színe volna, milyen volna?

.....

→ Ha szaga volna, milyen volna?

.....

→ Ha íze volna, milyen volna?

.....

→ Rajzolj le egy cigarettázó almát!

6. Appendix

SZÜLŐI KÉRDŐÍV 1.

KÓD:

óvodai jel + nem + kor

Program előtt

1. Dohányzik-e valaki jelenleg a szűk családban (gyermekkel egy háztartásban élők közül)?

 senki fő, konkrétan: _____

HA VAN DOHÁNYOS A CSALÁDBAN:

2. Körülbelül **mennyit** szív(nak) naponta?

<i>Ki?</i>	<i>Mennyit?</i>
_____	: ☐ - ½ doboz ☐ ½ - 1 doboz ☐ 1+ doboz felett (.....)
_____	: ☐ - ½ doboz ☐ ½ - 1 doboz ☐ 1+ doboz felett (.....)
_____	: ☐ - ½ doboz ☐ ½ - 1 doboz ☐ 1+ doboz felett (.....)

3. Van-e valaki, aki már **leszokott** és jelenleg sem dohányzik? Kb. mikor? Nincs Igen, van: _____

4. Dohányoznak-e a lakásban?

 Nem Igen5. Ha igen, **mely helyiségekben?** Csak egy/a kijelölt helyiségben/saját szobában A közös helyiségekben (konyha, nappali, ebédlő...) Előfordul, hogy a gyerekszobában is6. **Rágyújtanak-e** a gyermek jelenlétében otthon? Nem Igen → Tesz-e valamit a füst csökkentésére (pl. ablakot nyit, stb.)? :

Ön szerint mennyire zavarja a gyermeket a füst?

1 egyáltalán nem   2 egy kicsit   3 közepesen   4 eléggé   5 nagyon7. **Hol** dohányoznak **a gyermek jelenlétében?** Csak egy/a dohányzásra kijelölt helyiségben/saját szobában A közös helyiségekben (konyha, nappali, ebédlő...)

Előfordul, hogy a gyerekszobában is

!Ezt mindenkitől kérdezzük!

8. **Beszélgettek-e már** a dohányzás témájáról a gyermekkel?

Nem

Igen

↓
Mi volt a téma?

Milyen hatásai vannak a cigarettázásnak

Miért dohányoznak az emberek (vagy konkrétan Ön)

Jó-e dohányozni?

Egyéb: _____

9. **Meséljen el** egy konkrét példát!

---

10. **Mi a véleménye a dohányzásról** általánosságban? (értékelje 1-5-ig!)

*teljes mértékben
elutasítom*

*teljes mértékben
elfogadom*

1

2

3

4

5

Kérjük indokolja meg véleményét! (Miért ez, mikor, hogyan alakult ki, stb...)

---

7. Appendix

SZÜLŐI KÉRDŐÍV 2.

KÓD:

óvodai jel + nem + kor

Program után

1. Dohányzik-e valaki jelenleg a szűk családban (gyermekkel egy háztartásban élők közül)?

 senki fő, konkrétan: _____

HA VAN DOHÁNYOS A CSALÁDBAN:

2. Körülbelül mennyit szív(nak) naponta?

<i>Ki?</i>	<i>Mennyit?</i>			
_____	:	☐ - ½ doboz	☐ ½ - 1 doboz	☐ 1+ doboz felett (.....)
_____	:	☐ - ½ doboz	☐ ½ - 1 doboz	☐ 1+ doboz felett (.....)
_____	:	☐ - ½ doboz	☐ ½ - 1 doboz	☐ 1+ doboz felett (.....)

3. Van-e valaki, aki leszokott és jelenleg sem dohányzik? Kb. mikor?

 Nincs Igen, van: _____

4. Dohányoznak-e a lakásban?

 Nem Igen

5. Ha igen, mely helyiségekben?

 Csak egy/a kijelölt helyiségben/saját szobában A közös helyiségekben (konyha, nappali, ebédlő...) Előfordul, hogy a gyerekszobában is

6. Rágyújtanak-e a gyermek jelenlétében otthon?

 Nem Igen Tesz-e valamit a füst csökkentésére (pl. ablakot nyit, stb.)? : _____

↓

Ön szerint mennyire zavarja a gyermeket a füst?

1 egyáltalán nem 2 egy kicsit 3 közepesen 4 eléggé 5 nagyon

7. Hol dohányoznak a gyermek jelenlétében?

 Csak egy/a dohányzásra kijelölt helyiségben/saját szobában A közös helyiségekben (konyha, nappali, ebédlő...)

Előfordul, hogy a gyerekszobában is

8. Az utóbbi két hétben (program alatt), szóba került-e otthon a dohányzás témája?

Nem

Igen

Mi volt a téma? (szabad felidézés!)

---

9. Az óvodai programról konkrétan beszélgettek-e a gyermekkel?

Nem

Igen

Mi volt a téma? (szabad felidézés, kis szünet után, esetleges segítség: felsorolni az elemeket: mese, cseresznyés matrica, füstszűrős pumpa, képek, hangkazetta)

---

10. Változott-e az ön véleménye a dohányzással kapcsolatban az elmúlt két hétben (értékelje 1-5-ig!)?

egyáltalán nem

változott

egy kicsit

eléggé

nagyon

teljes mértékben

változott

1

2

3

4

5

---

11. A változás iránya: elfogadóbb / elutasítóbb lett a véleményem.

Kérjük beszéljen egy kicsit részletesebben is erről! (Indokolja meg véleményét!)

---

12. Változtak-e az ön és/vagy cigarettázó családtagjainak dohányzási szokásai?

saját (értékelje 1-5-ig!):

<i>egyáltalán nem változott</i>	<i>egy kicsit</i>	<i>eléggé</i>	<i>nagyon</i>	<i>teljes mértékben változott</i>
1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐

családtagok (értékelje 1-5-ig!):

<i>egyáltalán nem változott</i>	<i>egy kicsit</i>	<i>eléggé</i>	<i>nagyon</i>	<i>teljes mértékben változott</i>
1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐

<i>egyáltalán nem változott</i>	<i>egy kicsit</i>	<i>eléggé</i>	<i>nagyon</i>	<i>teljes mértékben változott</i>
1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐

13. Mivel tudná jellemezni e változást?

(szabad felidézés, kis szünet után esetleges segítség: ablaknyitás, erkély, gyermek jelenlétében kevesebbet szív/nem szív, kevesebbet dohányzik, leszokott)

---

14. Mi a véleménye a cseresznyés szimbólumról? (értékelje 1-5-ig!)*egyáltalán nem
tetszik**nagyon
tetszik*1 2 3 4 5 **15. Mi a véleménye a programról? (segítség: mennyire tetszik, hatásosnak tartja-e, fontos-e)**

---

8. Appendix

Kód:

SZÜLŐI KÉRDŐÍV 3.

Kedves Szülő! Az Óvodai Dohányzás Megelőzési Program hatásvizsgálatában való részvétel, így a kérdésekre a válaszadás is önkéntes. Csak a kutatók férhetnek hozzá az adatokhoz, akik az Ön válaszait bizalmasan, név nélkül kezelik. Válaszaival nagy mértékben hozzájárul a Program fennmaradásához!

1. A válaszoló személye (kérem, húzza alá a megfelelő választ!)

édesanya - nevelőanya - édesapa - nevelőapa - más: .....

2. Édesanyával/nevelőanyával kapcsolatos adatok

(a) Anya életkora: ..... év

(b) Anya legmagasabb iskolai végzettsége (Kérem, húzza alá a megfelelő választ!)

Hány? ..... általános iskolai osztály

Szaktanácsképző

Szakközépiskolai érettségi

Gimnáziumi érettségi

Főiskola

Egyetem

(c) Anya foglalkozása: .....

(d) Jelenleg van állása az anyának? (Kérem, karikázza be a megfelelő válaszhoz tartozó számot!)

1 *Van*

2 *Beteg, vagy nyugdíjas, vagy tanul*

3 *Éppen munkát keres*

4 *Otthon van, mert háztartásbeli*

5 *Otthon van, mert másokat gondoz (pl. gyese/gyed, szülőt, nagyszülőt)*

3. Édesapával/nevelőapával kapcsolatos adatok

(a) Apa életkora: ..... év

(b) Apa legmagasabb iskolai végzettsége (Kérem, húzza alá a megfelelő választ!)

Hány? ..... általános iskolai osztály

Szaktanácsképző

Szakközépiskolai érettségi

Gimnáziumi érettségi

Főiskola

Egyetem

(c) Apa foglalkozása: .....

(d) Jelenleg van állása az apának? (Kérem, karikázza be a megfelelő válaszhoz tartozó számot!)

- 1 *Van*
- 2 *Beteg, vagy nyugdíjas, vagy tanul*
- 3 *Éppen munkát keres*
- 4 *Otthon van, mert háztartásbeli*
- 5 *Otthon van, mert másokat gondoz (pl. gyese/gyed, szülőt, nagyszülőt)*

4. Egyéb kérdések

(a) Hány számítógépe van a családnak?: .....

(b) Az elmúlt 12 hónapban hányszor üdült együtt a család?: .....

(c) Van-e a családnak személy- vagy teherautója? (Kérem, karikázza be a megfelelő válaszhoz tartozó számot!)

1. Nincs
2. Egy
3. Kettő vagy több

(d) Van-e a gyerekek (aki részt vesz a vizsgálatban) saját szobája?: .....

Köszönjük, hogy válaszaival segíti munkánkat!

9. Appendix

ÓVÓNŐI KÉRDŐÍV

ELŐLAP

(Kérjük, hogy mellékeljék hozzá a személyi lapokat!)

■ Óvoda neve: _____

■ Óvoda címe: _____

■ Csoport típusa: *(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)*

vegyes csoport

nagycsoport

■ A csoportot vezető óvodapedagógusok neve:

■ Részt vett-e már az Önök óvodája az *Óvodai Dohányzás Megelőzési Programban?*

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

Nem

Igen --

--

Köszönjük, hogy a kérdőív kitöltésével segítik munkánkat, és hozzájárulnak a program fennmaradásához!

SZEMÉLYI LAP

! PROGRAM ELŐTT KÉRJÜK KITÖLTENI !ELSŐKÉNT NÉHÁNY KÉRDÉS ÖNNEL KAPCSOLATBAN:

1. Az Ön neve: _____

2. Részt vett – e már Ön az Óvodai Dohányzás Megelőzési Programban?
(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!) Nem Igen – Ha igen, melyik tanév(ek)ben?1994/95
1995/96
1996/97
1997/98
1998/99
1999/00
2000/01
2001/02

3. Ha igen, dohányzott-e Ön a program kezdetén? (Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

 Nem Igen – Ha dohányzott a program kezdetén, abbahagyta-e azóta?nem
igen
igen, a program hatására

4. Tudja-e, hogy az Óvodai Dohányzás Megelőzési Programmal kapcsolatban lehetőség van egy 30 pontos továbbképzés elvégzésére?

 Nem Igen

5. Részt venne-e egy ilyen témájú pedagógus-továbbképzésen?

 Nem Igen

6. Dohányzik-e jelenleg? (Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

 Nem Igen --**Ha igen, Körülbelül mennyit szív naponta?** pár szál- ½ doboz ½ - 1 doboz 1 doboz felett (.....)**Dohányzik-e az óvodában?** Nem Igen --**Ha igen, mely helyiségekben?** Csak egy kijelölt helyiségben/udvaron A közös helyiségekben is (konyha, előtér, stb. ...) Előfordul, hogy a csoportszobában is**Rágyújt-e a gyermekek jelenlétében?** Nem Igen --**Ha igen,****Tesz-e valamit a füst csökkentésére** (pl. ablakot nyit)?**Ön szerint mennyire zavarja a gyermeket a füst?**1 egyáltalán nem2 egy kicsit3 közepesen4 eléggé5 nagyon**Hol dohányzik a gyermek jelenlétében?** Csak egy dohányzásra kijelölt helyiségben/udvaron A közös helyiségekben (konyha, előtér, stb. ...) Előfordul, hogy a csoportszobában is

7. Mi a véleménye a dohányzásról általánosságban? (értékelje 1-5-ig, a megfelelő helyen x-el!)

*teljes mértékben elutasítom**teljes mértékben elfogadom*1 2 3 4 5

Kérjük indokolja meg véleményét! (Miért ez, mikor, hogyan alakult ki, stb...)

---

8. Ha a program időtartama alatt dohányzott, vagy még jelenleg is dohányzik, **jelent(ett)-e ez nehézséget, konfliktust** ? (Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

Nem

Igen --

Ha igen, kivel szemben?
önmagával
gyermekkel
szülőkkel
kollégákkal
más személyekkel:
_____

Ha igen,
megoldódott-e azóta ez a konfliktus?

Nem

Igen

9. Kérjük, írja le néhány szóban a **probléma lényegét!**

---

10. **Beszélgettek-e már** a dohányzás témájáról a gyermekekkel (a jelenlegi csoportra érve!)?

Nem

Igen

Mi volt a téma?

Milyen hatásai vannak a cigarettázásnak

Miért dohányoznak az emberek (vagy konkrétan Ön)

Jó-e dohányozni?

Egyéb: _____

9. Meséljen el egy konkrét példát!

! PROGRAM UTÁN KÉRJÜK KITÖLTENI !

1. Dohányzik-e jelenleg? (Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

 Nem Igen --

Ha igen, Körülbelül mennyit szív naponta?

 pár szál- ½ doboz ½ - 1 doboz 1 doboz felett (.....)

Dohányzik-e az óvodában?

 Nem Igen --

Ha igen, mely helyiségekben?

 Csak egy kijelölt helyiségben/udvaron A közös helyiségekben is (konyha, előtér, stb. ...) Előfordul, hogy a csoportszobában is

Rágújt-e a gyermekek jelenlétében?

 Nem Igen --

Ha igen,

Tesz-e valamit a füst csökkentésére (pl. ablakot nyit)?

Ön szerint mennyire zavarja a gyermeket a füst?

1 egyáltalán nem2 egy kicsit3 közepesen4 eléggé5 nagyon

Hol dohányzik a gyermek jelenlétében?

 Csak egy dohányzásra kijelölt helyiségben/udvaron A közös helyiségekben (konyha, előtér, stb. ...) Előfordul, hogy a csoportszobában is

2. Mi a véleménye a dohányzásról általánosságban? (értékelje 1-5-ig, a megfelelő helyen x-el!)

teljes mértékben
elutasítomteljes mértékben
elfogadom1 2 3 4 5

Kérjük indokolja meg véleményét! (Miért ez, mikor, hogyan alakult ki, változott-e a program hatására, stb...)

MOST A SZÜLŐKRŐL SZERETNÉNK KÉRDEZNI NÉHÁNY DOLGOT:

3. Ön hogyan látja, a résztvevő **gyermek szülei hogyan fogadták a programot?**

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

- (majdnem) mindegyikük támogatta
- többség támogatta
- többség ellenezte
- majdnem mindenki ellenezte
- érdektelenséget mutattak

4. Tapasztalt-e különbséget dohányzó és nemdohányzó szülők között?

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

- nem volt különbség, kb. egyforma arányban támogatták dohányzó és nemdohányzó
- inkább a nemdohányzó szülők támogatták
- inkább a dohányzó szülők támogatták

5. Hogyan látja, a gyerekek beszámolóí, visszajelzései alapján: **változtak-e a szülők otthoni dohányzási szokásai?**

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

- Nem
- Igen
- Nem tudom

6. Kérjük hogy írjon néhány jellemző példát a szülők magatartásának pozitív (esetleg negatív) irányú módosulására!

A KÖVETKEZŐ KÉRDÉSEK A GYERMEKEKKEL KAPCSOLATOSAK:

7. **Hogyan látja, milyen véleménnyel voltak a gyerekek magáról a dohányzásról ...**

... a program megvalósítása előtt?

(Kérjük értékelje 1-től 5-ig, a megfelelő négyzetbe X-et téve!)

teljes mértékben
elutasították

teljes mértékben
elfogadták

1

2

3

4

5

... a program végén?

(Kérjük értékelje 1-től 5-ig, a megfelelő négyzetbe X-et téve!)

teljes mértékben
elutasították

teljes mértékben
elfogadták

1

2

3

4

5

8. **A program mely témáiban figyelte Ön meg a gyermekek tudásszintjének emelkedését?**

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et! Többet is jelölhet itt!)

- érzékelés
- személyiség
- egészségi állapot
- dohányzás

9. Hogyan látja, megértették a gyermekek a tevékenységek során a cseresznyés szimbólum jelentését?

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

- (majdnem) mindenki megértette
- a többség megértette
- a többség nem értette meg
- egyik gyermek sem értette meg

10. Tud olyan gyermek(ek)ről a csoportban, aki már kipróbálta a dohányzást?

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

- Nem
- Igen --

Ha igen, kérjük írja le röviden, milyen körülmények között történt (kivel, hol, stb...)!

VÉGÜL A PROGRAMRÓL SZERETNÉNK A VÉLEMÉNYÉT KÉRNI:

11. A konkrét program-foglalkozásokon kívül, **más tevékenységekhez használta-e** a programdoboz eszközeit?

Nem

Igen --

Ha igen, kérjük írja le, milyen tevékenységekhez!

12. Van-e olyan kollégája, aki **nem** vesz részt a programban?

Nem

Igen --

Ha igen,

Ön szerint ez a kolléga ismeri-e a program ...

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

... célját	☐ nem	☐ igen
... feladatait	☐ nem	☐ igen
... tevékenységeit	☐ nem	☐ igen
... eszközeit	☐ nem	☐ igen

Milyen reakciókat tapasztalt általában a programban részt nem vevő kolléga(k) részéről?

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et! Többet is jelölhet itt!)

- érdeklődtek
- támogatták
- kedvet kaptak a program bevezetésére
- semlegesek voltak
- ellenezték

13. Kérjük értékelje a programdoboz oktatóanyagát!

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

7.1.1.1 Sorszám	Megnevezés	méret	hasznos, szükség van rá	hasznos, de módosítást igényel	elhagyható
1.	Hanggyűjtő Péter hangfelvételei	2x12 perc audio-kazetta	☐	☐	☐
2.	Mese, diaképsor (8 db dia)	5x5cm diakép	☐	☐	☐
3.	Le akar szokni a dohányzásról?	10.5x15cm füzet	☐	☐	☐
4.	A dohányzás egészségkárosító hatásai	15x21cm füzet	☐	☐	☐
5.	Programfüzet	21x29,7cm füzet	☐	☐	☐
6.	Füstszívó /pumpás demonstrációs eszköz/	20x5 cm füstszívó	☐	☐	☐
7.	Dohányzásmentes Terület /cseresznyés/	7x5cm matrica	☐	☐	☐
8.	Dohányzásmentes Terület /cseresznyés/	10.5x15cm matrica	☐	☐	☐
9.	Dohányzásmentes Terület /cseresznyés/	41x58cm plakát	☐	☐	☐
10.	Kézről készült hőfénykép	58x41cm plakát	☐	☐	☐
11.	A mese képanyaga (8 db)	A/4 méret kép	☐	☐	☐
12.	Dohányos száj	12x16cm kép	☐	☐	☐
13.	Dohányzás vagy Egészség! /cseresznyés/	XL póló	☐	☐	☐
14.	Kirakós játék /cseresznyés/	78,5x10,5 cm puzzle	☐	☐	☐
15.	Nők és a dohányzás	21x15cm szórólap	☐	☐	☐
16.	Programdoboz	30x25x35cm doboz	☐	☐	☐
17.	Síkbábsor /17 figura/	29.8x21 cm síkbábsor	☐	☐	☐
18.	Cseresznye, /színezhető kép/	A/4 méret sablon	☐	☐	☐
19.	Meseképek, 8 db /színezhető képek/	21x30 cm sablon	☐	☐	☐

Milyen konkrét módosításokat javasol?

Sorsz.	Módosítások
.....	

14. Mi a véleménye, van-e olyan eszköz, módszer, amit a programdoboz **nem tartalmaz, de hasznos lenne?**

---

15. Gondoljon a cseresznyés szimbólumra! Tetszett-e ...

(Kérjük a megfelelő négyzetbe tegyen X-et!)

	(szinte) mindenkinek tetszett	többségnek igen, tetszett	többségnek nem tetszett	senkinek sem tetszett
... a gyerekeknek	☐	☐	☐	☐
... a szülőknek	☐	☐	☐	☐

16. Mivel indokolták a tetszést/nem tetszést a gyerekek/szülők?

	tetszik, mert...	nem tetszik, mert...
gyerekek		
szülők		

Köszönjük, hogy a kérdőív kitöltésével segíti munkánkat,
és hozzájárul a program fennmaradásához!

10. Appendix

NYILATKOZAT 2.

Beleegyezem, hogy az Országos Egészségfejlesztési Központ Dohányzás vagy Egészség Programjának hosszú távú (longitudinális) kutatása céljából a későbbiekben – akár évek múltán - felkeressen.

Olvasható aláírás: .....

Lakcím: .....

Telefonszám: .....

Adatait személyiségi jogainak tiszteletben tartásával csak kutatási célokra használjuk.

Monitoring

Országos Egészségfejlesztési Központ
Budapest 1062 Andrásy út 82.
